

Universita Karlova v Praze
Filosofická fakulta
Ústav pro klasickou archeologii

Kolkované cihly z antické Gerulaty

Vedoucí práce: PhDr. Jiří Musil, PhD.

Vypracoval: Jan Nikrýn

P R O H L A Š U J I ,

že tuto předloženou bakalářskou práci jsem vypracoval zcela samostatně a cituji v ní veškeré prameny, které jsem použil.

V Praze, dne 28. srpna 2008

Podpis:

Na tomto místě bych rád poděkoval PhDr. Jiřímu Musilovi, PhDr. Jaroslavě Schmidtové a Mgr. Peteru Nagymu za podporu a trpělivost.

Obsah:

1. Úvod.....	5
2. Auxiliární tábor Gerulata.....	5
3. Historie Výzkumů.....	9
4. Cihly.....	10
4.1 Římské cihly.....	11
5. Římské cihly na Slovensku.....	13
6. Typy kolků známé z Gerulaty.....	16
7. Katalog kolků.....	20
7.1 Kolky II. Legie.....	20
7.2 Kolky X. Legie.....	21
7.3 Kolky XIV. Legie.....	31
7.4 Kolky XV. Legie.....	36
7.5 Kolky Temp Urs.....	36
7.6 Kolky COH I AS a COH V LVC.....	37
7.7 Kolky ATILIAE a CIVL.....	37
7.8 Kolky Constance Karnunského.....	38
7.9 Neurčitelné kolky.....	41
8. Závěr.....	43
Použitá literatura.....	44
Obrazová příloha.....	46

Kolkované cihly z antické Gerulaty

1. Úvod

Účelem této práce je utřídit naše znalosti o kolkovaných cihlách nalezených v antické Geruladě – dnešní Bratislavě Rosovcích. Kolky jsou důležitým epigrafickým materiálem a pro Geruladu ještě nikdy nebyly celkově zpracovány, ačkoli například katalog pro nálezy na Berglu existuje¹. Pokusím se tedy tuto problematiku co nejlépe zpracovat, tak aby byla co nejpřesnější a nejaktuálnější.

V první, teoretické, části se budu nejdříve věnovat stručné historii jak samotné Gerulaty, tak postupu moderních výzkumů, stejně jako všeobecné situaci co se týká kolků na Slovensku. Součástí této části je také charakteristika jednotlivých druhů kolků v Geruladě nalezených, jejich historie, jakožto i základní informace o cihlách samotných.

Druhá část je pak samotný katalog zatím publikovaných kolků, s jejich stručným popisem a místem nálezu. V úplném závěru katalogu je shrnutí výše uvedených informací tak, aby i člověk, který nutně nepotřebuje mít informace o každém kolku mohl z této práce vycházet.

2. Auxiliární tábor Gerulata²

Římský auxiliární tábor Gerulata se nachází na místě dnešní obce Rusovce, což je jedna z městských částí Bratislavy na pravém břehu Dunaje, tedy jediné části Slovenska, která byla zároveň částí Římské říše. Římské osídlení okolo Gerulaty se však nevztahuje pouze na Rusovce samotné, ale i na obce Jarovce a Čuňovo. Právě na jejich území se nacházel jak tábor, tak vicus, několik pohřebišť a přinejmenším jedna villa³.

1 L. Kraskovská - Kolkované Římské tehly z polohy Bergl v Bratislave-Rusovciach, Zborník SNM LXXXV, 1991

2 Viz například:

Kolník a kol. - Doba římská in Najstaršie dejiny Bratislavy, Bratislava 1993;

V. Varsik – Archäologische Topographie des Antiken Gerulata in Gerulata I, Nitra 1996

3 Viz J. Schmidtová a Jitka Jezná – Villa Rustica v Bratislave Čuňove, Památky a muzea 3/2000, Bratislava

Jméno Gerulata známe jak z nálezů, tak i z Tabuly Peutingeriany, Itineraria provinciarum Antonini Augusti a zmínky v Notitia dignitatum. Ty situovaly Gerulatu někde mezi Carnuntum a Ad Flexum. Není tedy divu, že již od renesance se bližší lokalizace tábora klade právě do Rusovic (respektive tehdejšího Karlburgu, přípdaně Oroszváru). Tato lokalizace potřebovala ale i ověření v terénu. První kroky v tom směru provedli angličtí cestovatelé Jeremiah Milles a Richard Pocock, kteří v roce 1737 uvedli, že na místě viděli „signs of an old enclosure, part of which has been washed away by Danube.“⁴

První archeologické vykopávky provedl, a tím i podpořil rovnici Gerulata = Rusovce, zakladatel muzea Magyaróvári Ágost Sötér. Kromě odkryvu hrobů kopal i na kopci Bergl nedaleko slepého ramene Dunaje. Výsledky práce publikoval v roce 1898, nálezový materiál je v muzeu v Mosonmagyaróvári⁵

Samotný název Gerulata pochází od původních obyvatel, keltů, ačkoli památky na jejich přítomnost jsou velmi skromné⁶. Kdy se tu však usídlili Římané není jasně určené. Podle nálezů nejen terčíků, mincí a spon, ale i kolkovaných cihel se ale zdá, že je možné datovat založení tábora do vlády Flavioců, s největší pravděpodobností do vlády Vespasiána (69-79).

V tomto období byl nejspíše založen první, ještě dřevohlinitý, tábor. Stopy po něm byly nalezeny právě na Bergli. Dokladem je nález dvojitého příkopu, v němž byl nalezen fragment ranné jihogalské sigilaty. V té době také vzniká první pohřebiště, konkrétně pohřebiště II, které fungovalo v 2. polovině 1. století a během 2. století.

Opravdový zlatý věk začal pro Gerulatu v druhém století. Je nepochybné, že její rozmach souvisí s trajánsko-hadriánskou přestavbou limitního opevnění. V roce 124 císař Hadrianus navštívil Panonii, aby se přesvědčil o postupu prací a někdy za Trajána získala Gerulata svou první stálou posádku, pro kterou byl vybudován první kamenný kastel.

Podle našich znalostí se tato stavba nacházela v blízkosti staršího dřevohlinitého tábora, dnes je tedy překryta současnou výstavbou. Právě zdi odkryté na poloze Bergl, na Irkutském náměstí, u kostela a u muzea by mohly patřit tomuto táboru. Tato domněnka je i podpořena častými nálezy militarií na

2000

4 s. 7, Gerulata I, 1996, Nitra

5 Auxiliární tábor Ad Flexum

6 Nejzajímavější nález v tomto ohledu nejspíše tvoří republikánská mince z poslední čtvrtiny 1. st. př. n. l.

Berglu, jako jsou kopí, oštěpy, hliněné koule do praků, tak jako nálezy související s vojskem – škrabák na čištění koní, motyka. Nejzajímavější nález však byl učiněn mimo Bergl, v zahradě domu na Gerulatskej ulici 64. Jedná se o silně deformovanou skvostnou vojenskou přilbu, zdobenou plastickou i rytou výzdobou. Přilby tohoto typu byly určené pro slavnostní použití, většinou vyšším vojenským hodnotářem a byly vyráběné do druhé poloviny 2. století.

Přesné určení polohy tábora je zatím nemožné, stejně jako rekonstrukce budov, které k němu patřily. Odkrytá část tábora je příliš malá⁷ (podle analogií je třeba počítat s rozlohou cca 2-4,5 ha na celý tábor), stejně tak i nálezová situace je složitá. Jen v 2. století došlo na Berglu k minimálně jedné přestavbě. Je tedy úlohou budoucího výzkumu, zodpovědět, kde přesně se tábor nacházel a jaká byla jeho rozloha. Dnes zatím dokážeme jen určit, kde byl jeho severní roh (Bergl), stejně jako dokážeme určit, kdo a pro koho tábor stavěl. Kdo se dá určit z nálezů kolkovaných cihel, kterým se budu věnovat dále, takže teď jen stručně shrnu, jaké jednotky v Gerulatě sídlily.

První známou jednotkou s domovským právem v Gerulatě je ala I Cananefatum, která byla původně postavena z příslušníků germánského kmene Kananefatů. Jednotka byla založena v letech 4-40 a původně sloužila v Germanii superior. Po několika přesunech se v druhém desetiletí 2. století přesunula do Panonie. Od té doby trvale sídlila v Gerulatě. Díky epigrafickým nálezům můžeme bezpečně určit, že zde i zůstala až do vlády Gordiana III. (238-244). V letech 145-152 se část jednotky účastnila bojů v Mauretánii, kdy byla posádka doplněna XVIII. Kohortou dobrovolníků (Cohors XIIX Voluntariorum Civium Romanorum).

Se zlatým obdobím Gerulaty se pojí také pohřebiště I a II⁸. Právě na pohřebišti II, konkrétně hrob LIII byl pro tuto práci učiněn velmi zajímavý nález – hrob mladé ženy, který byl obložen celkem osmnácti tegulami, z nichž šest má kolek Gaia Valeria Constanta z Carnunta. Bez zajímavosti také nejsou z tohoto období zbytky pece na vápno a na vypalování cihel, případně zbytky čtyř příkopů, nejspíše z doby Markomanských válek.

Právě Markomanské války, společně s pádem limitu v druhé polovině 3.

7 V podstatě jen poloha Bergl – tedy dnešní areál muzea

8 Více informací viz L. Kraskovská – Gerulata – Rusovce, Rímské pohrebisko I, fontes Archeol. Úst. Slov. Nár. Múz. 2, Bratislav 1974 a M. Pichlerová – Gerulata Rusovce, Rímské pohrebisko II, fontes Archeol. Úst. Slov. Nár. Múz. 5, Bratislava 1981

století, by mohly vysvětlovat úpadek Gerulaty, který vidíme v nálezích ze 4. století. Dle dostupných informací se jako přesvědčivější důvod úpadku jeví až vpád Markomanů a Kvádů v letech 259-260.⁹

Jak dlouho byla Gerulata v podstatě opuštěná není jisté, a k plnému obnovení jak tábora, tak civilního osídlení již nikdy nedošlo. Právě nálezová situace na Berglu a u kostela nám ukazuje planýrovací vrstvu, tu můžeme datovat do 4. století, díky několika nálezům mincí (Constantia II. (323-361) či Delmatia (335-337)). Podobný stav byl zachycený i na Irkutském náměstí, kde nad zdi z 2. století byla cihlová planýrovací vrstva.

Kamennou architekturu ze 4. století známe pouze z Berglu. Zdá se, že stavitelé rezignovali na obnovu celého původního areálu tábora a pro potřeby vojska vybudovali z dostupného materiálu menší stavbu pevnostního typu a zbytek plochy byl využit civilním obyvatelstvem. S podobnými případy se setkáváme i v jiných limitních táborech (Carnuntum, Brigetio, Aquincum).

Jako vojenská pevnost – burgus – se na Berglu interpretují zbytky stavby s rozměry 30 x 29 m s mohutnými vnitřními pilíři a nárožími, lemujícími nádvoří se studnou. Hluboké základy a šířka zdí naznačují, že stavba měla více pater. Při stavbě zdí a studny byly sekundárně použity fragmenty starých náhrobních stél, oltářů, reliéfních desek a dalších architektonických článků z ruin staré Gerulaty. Právě podle použití těchto spolií je možné určit přibližnou dobu vzniku stavby, a to do poslední třetiny 4. století.

Pro tuto práci jsou však nejvíce zajímavé cihly s kolkem LEG II ITAL PET – TEMP VRSC DVC, tedy kolkem, kde se připomíná jméno známého důstojníka Tempsonia Ursicina z doby vlády Valentiniana I. (364-375). A právě se jménem Valentiniana se spojuje obnova limitu ve 4. století. Na jeho popud se nejen opravovali, ale i zakládaly nové pevnosti. Mnohde se také jedná o poslední stavební práce z římského období vůbec.

Otázku, kdo tvořil posádku obnovené Gerulaty je zatím nemožné zodpovědět. Jediná informace, kterou máme, je z Notitia Dignitatum, která udává, že v Gerulatě byla jednotka jízdních střelců (equites sagittarii).

Z mladšího období Gerulaty známe zhruba 100 hrobů. Jedná se o kostrové hroby, obložené cihlami či kameny, které jsou jak na pohřebištích I a III, ale i různě roztroušeny po okolí Rusovec. Tato roztroušenost by mohla

⁹ Viz Najstaršie dejiny Bratislavy, s. 232

ukazovat i na rozptýlení osídlení.

Poslední etapa osídlení Gerulaty je spojená s pobytem vojsk složených z příslušníků spojeneckých barbarských kmenů – foederátů, které můžeme identifikovat podle jejich vlastní keramiky, která však měla původ v místních tradicích. Po nich už končí historie antické Gerulaty, avšak v sekundárním (a terciálním, případně dalším) použití cihel, střešní krytiny a kamene pokračovala Gerulata dál.

3. Historie výzkumů¹⁰

Historie archeologických vykopávek v Rusovcích se pojí s již zmíněným Á. Sötérem, ředitelem Historicko-archeologické společnosti Komitates Mosony a zakladatele musea v Mosonmagyaróváru. Ten kromě sond na Berglu provedl na konci 19. století i několik výkopů, při kterých odhalil hroby z římské doby.¹¹

Sötér byl následován v letech 1932-1933 Andrássem Grafem a v roce 1943 výzkumem Národního muzea v Budapešti. A. Radnóti během něho odhalil zbytky zděných staveb z římské doby na dnešní kovácsově ulici a část pohřebiště. Byl také prvním, kdo přesněji lokalizoval místo, kde se nacházel auxiliární tábor.

Po válce Jarovce, Rusovce a Čuňovo připadly Československu a na výzkumech se podílel Vojtech Ondrouch. Ale první opravdový systematický výzkum začal v roce 1961. Ten trval s drobnými přestávkami až do roku 1984. Tohoto výzkumu se účastnili Ludmila Kraskovská, Ladislav Snopko a Magda Pichlerová. Brzy po začátku výzkumů byly odhaleny pohřebiště a zbytky civilní osady. Právě během těchto výzkumů byla mimo jiné pod kopcem Bergl¹² objevena část vojenského tábora, který definitivně určil místo jako Gerulatu.

V letech 1965 až 1969 odkryla L. Kraskovská pohřebiště I a v letech 1968 až 1973 a v roce 1978 odkryla M. Pichlerová pohřebiště číslo II.¹³ K těmto dvěma velkým pohřebištím¹⁴ přibyly ještě pohřebiště III (výzkum L. Kraskovské

10 Viz V. Varsik – Archäologische Topographie des Antiken Gerulata in Gerulata I, Nitra 1996

J. Schmidtová a Jitka Jezná – Villa Rustica v Bratislave Čuňove, Památky a muzea 3/2000, Bratislava 2000

11 M. Pichlerová - Dejiny archeologického bádania v Bratislave (1). Múzeum, 38, 1993, s. 24-29

12 Uměle navržený kopec, na kterém stála ve středověku tvrz, pravděpodobně typu motte.

13 viz L. Kraskovská – Gerulata – Rusovce, Římské pohřebisko I, fontes Archeol. Úst. Slov. Nár. Múz. 2, Bratislav 1974 a M. Pichlerová – Gerulata Rusovce, Římské pohřebisko II, fontes Archeol. Úst. Slov. Nár. Múz. 5, Bratislava 1981

14 Každé více jak sto hrobů

v roce 1973) a pohřebiště IV (výzkum M. Slivky v letech 1988-1989).

Další výzkumy v areálu tábora měly formu malých sond a řezů. Jako nejdůležitější se zdá být odkrytí římských zdí a pozdně antických chat na Gerulatské ulici (za kostelem) (L. Kraskovská v roce 1972), dále odkryv části dřevěných kasáren a snad jižní hradební zdi kastelu (J. Halagan, J. Schmidtová, V. Varsík v roce 1991), stejně jako identifikace pozdně antické přestavby tábora na Gerulatské ulici (výzkum několika institucí zároveň pod vedením J. Schmidtové).

Výzkum areálu civilní osady (vicus) je spojen především se jménem M. Pichlerové. Největšího významu je nález pece, která byla odkryta na Kováčově ulici (výzkum z let 1974 až do osmdesátých let) a rovněž zbytků zděné budovy z Irkutského náměstí (výzkumy z druhé poloviny osmdesátých let).

V devadesátých letech byly provedeny výzkumy iniciované stavbou nové dálnice D2¹⁵. Během průzkumu Městského Muzea byly na jaře 1995 zjištěny zbytky osídlení. V letech 1995-1997 pak bylo odkryté zemědělské sídliště z 2. století (V. Varsík) a v Čuňově polnohospodářská usedlost typu Villa Rustica (Baxa, Schmidtová, Jezná). V současnosti probíhaly pod vedením J. Schmidtové zjišťovací průzkumy přímo v areálu muzea (Bergl – rok 2006) a záchranný výzkum na Irkutskej ulici, při kterém byl nezvykle nalezen i hrob¹⁶ (rok 2007).

4. Cihly¹⁷

Historie cihel je skoro tak dlouhá, jako historie lidstva. Ovšem, nebyly známé ve všech částech světa ihned. Zatímco z dnešního Turecka známe nepálené cihly staré 9500 let, v našich krajích se objevily až s příchodem Říma. Stejně tak jejich vývoj je různý.

Jak již bylo řečeno, nejstarší cihly jsou datovány do roku 7500 př. n. l. a byly nalezeny v Çayönü, což je neolitické sídliště ležící na horním toku Tigridu v jihovýchodní Anatolii. Další o něco mladší nálezy jsou datovány mezi 7000 a 6395 př. n. l. a pocházejí z Jericha a Catal Hüyükü. Všechny tyto cihly byly sušené, podnebí v středomoří totiž na rozdíl od středoevropského umožňuje delší využití takových cihel, aniž by bylo třeba je neustále nahrazovat.

15 Podobný projekt jako za doby antiky – propojení hranic systémem kvalitních silnic.

16 Výzkum probíhal na místě civilní osady.

17 J. W. P. Campbell, W. Pryce. 2003. Brick : a world history. London a www.laterarius.eu

I tak se ale kolem třetího tisíciletí na Středním východu objevují první pálené cihly. Krom vysoké trvanlivosti a odolnosti při změnách počasí dokáže i pálená cihla postupně absorbovat teplo ze Slunce a to během noci pomalu vypouštět. Tím je do dnes jedním z nejlepších stavebních materiálů.

Již tehdy se používal jíl, jemný písek a různý organický materiál pro zlepšení vlatností cihel. Nejdůležitější bylo ovšem najít nejvhodnější hlínu – což většinou záleželo na zkušenostech jednotlivých cihlářů. Kvalita se určovala nejčastěji pomocí hmatu, zraku, čuchu a někdy i chuti. Tamaušští stavitelé například popisovali vhodnou hlínu jako „tu s vůní dobytka“ - tedy tu, která byla bohatá na organické příměsi (typická plesnivá vůně). Jsou však známé i takzvané hryzací zkoušky. Písčité hlíny mají mezi zuby nepříjemně skřípat, prachové také skřípou, ale ne nepříjemně. Jílové hlíny neskřípou a naopak se zdají být hladké a moučné.¹⁸ Důležité také bylo, aby hlína neobsahovala vápno, které by po vypalování způsobilo popraskání cihly.

Vypalované cihly však na své masové užití stále čekaly – jak v Egyptě, tak v civilizacích na řece Indu stále přetrvávalo používání cihel nepálených.

Z Egypta také máme velmi zajímavý nález cihly z doby Ramesse II. (kolem 1250 př. n. l.), která se dnes nachází v Britském muzeu. Cihly se v Egyptě staly základním stavebním materiálem v době prvních dynastií (kolem 3100-2613 př. n. l.) a zůstaly jím i dále. Kámen se používal výhradně pro velké stavby, jako byly hrobky či chrámy. Cihly byly vyráběny ve velkých množstvích a ty, které byly určeny pro státní projekty byly označeny kolkem – právě ten obsahuje cihla v Britském muzeu.¹⁹

4.1 Římské cihly

Římská střešní krytina a cihly patří mezi jeden z nejpočetnějších nálezových materiálů z římských lokalit a mnohdy také mezi jediný epigrafický materiál.²⁰ Má tedy velký význam jak pro určení stavebního vývoje, tak pro dataci jednotlivých staveb, či stavebních komplexů. Stejně tak pro určení některých lokalit. Vojenské, respektive soukromé, kolky, které se na cihlách

18 www.laterarius.eu

19 http://www.britishmuseum.org/explore/highlights/highlight_objects/aes/m/mud_brick.aspx

20 J. Schmidtová a J. Jezná - Villa rustica v Bratislave-Čuňově. Výrobky carnuntského tehliara. Zbor. MM Bratislava. XI, 1999

vyskytují totiž mapují pohyb jednotlivých římských jednotek jak místně, tak časově.

Výroba střešní krytiny a cihel byla za republiky v rukou soukromníků, ale během císařství se postupně dostává z rukou bohatých jednotlivců pod patronát legií, auxiliárních jednotek a tím pádem i císaře.

Samotná výroba cihel byla nákladnou a časově náročnou záležitostí. Závisela na ročním období a teplotě vzduchu, navíc byla výrobní technologie složitá – nabíjení promísené hlíny do dřevěných forem, schnutí, vybrání z forem, dosušení v regálech v sušárně a teprve až všech těchto úkonech vypalování v pecích a milířích.

Římané znali velké množství druhů cihel, více, či méně specializovaných. Rozlišujeme několik základních druhů, které se liší tvarem a funkcí. Ploché cihly, které vzdáleně připomínají ty naše, se nazývaly lateres, jen bývaly rozměrnější (od 20x20 do 60x60) a čtvercové. Byly používány nejen pro stavbu zdí, ale i jako podpůrné sloupky při stavbě hypocausta. Při stavbě hypocausta byly používány také duté cihly tubuly. Známe také obkladové cihly, takzvané hamatae. Ty měly nožičky v rozích.²¹

Jako střešní krytina byly používány dva typy cihel. Teguly byly rozměrné tašky se zdviženými bočními stranami, které tak tvořily lišty. Korýtko, imbrexy, pak překrývaly spojnice tegul. Římská střešní krytina byla také sekundárně používána při stavbě kanalizace a odvodňování. Na pohřebištích zas, zvláště v mladším období, se s nimi setkáváme při pochovávání do cihlových hrobů²².

Velké množství cihel nalezených na římských nalezištích se vysvětluje jejich všestranným využitím. Ve vojenských táborech se používaly i na střeších jednodušších staveb, které měly dřevěnou nosnou konstrukci, jako byly třeba ubikace mužstva či sklady. Střešní pálená krytina chránila nejen před nepřízní počasí, ale také zmenšovala pravděpodobnost vzniku požáru během nepřátelského útoku. Sekundárně se používaly už nefunkční zbytky cihel jako součást planýrovacích a zpevňovacích vrstev, v mladším období císařství se cihlová drť přimíchávala do malty a vylévalo se jí zdivo.

Na cihlách nacházíme různé značky. Kromě kolků jednotlivých výrobců, kterými byla nejspíše označena vždy část práve vyrobené várky, známe z cihel i

21 www.laterarius.eu

22 Viz hrob LIII z pohřebiště č. II, jako ideální příklad.

rýhy od prstů (snad kontrola produkce) a otláčky zvířecích tlapek či podrážek, které jsou nejspíše jen náhodné.²³

U jednotlivých vojenských táborů existovaly cihlářské dílny, které pokrývaly spotřebu při stavebních pracech a opravách. Pokud se zvýšila poptávka, tegularius nejspíše nezvýšil výrobu cihel, ale založil cihelnu novou. Tento fakt by mohl vysvětlovat různé nesrovnalosti ve vzhledu kolků. Například B. Lörinz se domnívá²⁴, že mezi cihlami v Panonii a barbariku existuje pouze vztah. Tedy, že místo, aby byly cihly do barbarika dováženy, byly přímo v barbariku založeny nové dílny.

Vznik takové dílny jistě ovlivňovalo více faktorů, jako možnost těžby vhodné hlíny, dostatek dřeva v okolí a dalších, když pomineme politickou situaci. Tato teorie také vysvětluje různé rozdíly mezi jednotlivými kolkami stejné jednotky. Tyto rozdíly jsou občas velmi výrazné. Můžeme sice pominout některé kolkovy, vyražené zrcadlově, které naznačují, že tvůrce kolku byl analfabet, nebo, že bylo jedno, jak kolek nakonec vypadá – hlavně když bude poznat od jaké jednotky je (v Rusovcích se jedná o kolek s obráceným ražením TEMP VRS), neboť tyto kolkovy se vyskytují jen výjimečně.

Co je dle mne ale mnohem důležitější je změna tvaru psaní některých písmen, konkrétně starší futhark připomínající psaní písmen L a F na kolkách LEGXGPF. Mohlo by to naznačovat postupnou barbarizaci když už ne vojska, tak alespoň výrobní síly. Přinejmenším to ale ukazuje změnu estetického cítění.

5. Římské cihly na Slovensku

Vzhledem k sousedství dnešního Slovenska s dřívější Římskou říší, pomineme-li pravý břeh Dunaje, který je součástí Panonie, není překvapivé, že se na jeho území nachází několik římských lokalit. Z těchto lokalit máme i vcelku široké zastoupení kolkovaných cihel. Celkově nám tyto nálezy umožňují konstatovat, že římská přítomnost nebyla omezena pouze na území říše, ale že měla předsunuté posádky i na území barbarika. Krom toho můžeme z některých nalezišť usuzovat, že šíření římské kultury – společně s jejich cihlami – bylo i součástí politické strategie, která měla za účel zavázat si germánské náčelníky.

23 J. Schmidtová a J. Jezná - Villa rustica v Bratislave-Čuňove. Výrobky carnunského tehliara. Zbor. MM Bratislava. XI, 1999

24 Lörinz 1973, s. 63-64

Co se týká samotných nálezů, tak v Bratislavském městském muzeu se nachází několik římských kolkovaných cihel²⁵. Bohužel, není u všech z nich jistý původ díky často nepřehledné nálezové situaci, případně nejistému či neznámému původu. Například úplný kolek ATILIAE FIRMAE pochází nejspíše z Carnunta. U kolku LEGX...(APOL) pro změnu není jistý původ, ačkoli kolky XV. Legie byly, dle dochovaných záznamů, na Starém městě nalezeny. Přes různé pochybnosti se ale dá s jistotou říci, že v Bratislavě byly nalezeny kolky XIII. legie (některé i s přívlastkem ANT), XV. legie a také ATILIAE FIRMAE (tento nebyl dochovaný celý). Stejně tak se u některých zdí předpokládá, že mají římské základy. Celkově je však situace dost nejistá díky narušování vrstev a častému sekundárnímu použití materiálu.

Na Devíně byly nalezeny kolky z druhého století – LEG X, LEG XIII a poškozený ...ONST K (CONST KAR) - a ze století třetího (LEG XIII G ANT). Do třetího století je také datována cihla s vyraženým kolkem soukromé dílny FIG SA (FIG SAVARIENSIS ION/I). Ondrouch datuje některé cihly i do Valentinianova období (364-375), konkrétně kolky ONO MAG (OF ARN BONO MAG) a X VOL (COH XIIX VOL)²⁶. Krom nálezů in situ byla nalezena i sekundárně použitá cihla s kolkem LEG X G(P)F.

Také v Římské stanici ve Stupavě byly nalezeny kolkované cihly. Konkrétně tři legií - desáté (LEG X PF), čtrnácté (LEG XIII G MV) a patnácté (LEG XV APOLL). Těmito nálezy se dá objekt zařadit do doby kolem roku 110, neboť patnáctá legie v roce 114/118 odešla z Carnunta na východ a již se nikdy nevrátila. Ondrouch díky tomu stanici ve Stupave datuje do let 107 až 114, čemuž ale odporují nálezy kolků pozdějších (C. VAL CONST KAR, C I IVL, FL SEXT, GIF a IVLI OF), které pokud víme, patří do druhé poloviny druhého století. Konkrétně před Markomanské války.²⁷

V Milanovicích byly nalezeny kolky čtyř legií, konkrétně LEG I AD, LEG X GPF, LEG XIII G a LEG XV APO, stejně jako kolky ze soukromých dílen, jako ...LSEX a C VAL CONST KAR. Byly nalezeny i kolky z valentiniánského období (...CIN, ...B, ...TRB, T...). Z Milanovců také pochází jediný známý exemplář cihly s křížovým kolkem patnácté legie (LEG XV APO). Stejně jako v případě Stupavy můžeme díky tomuto nálezu říci, že počátky stanice v

25 K Bratislavským nálezům například Nejstarší Dejiny Bratislavy, viz výše.

26 Ondrouch sice určuje kolek jako COH XXX VAL, ale podle novějšího určení Kolníka se jedná o XIIX.

27 J. Hečková – Römischer Baukomplex in Stupava, AR 38 – Praha 1986

Milanvocích spadají do trajánského období. Z období před markomanskými válkami známe z Milanovců devět kolků ze soukromé dílny C. Valeria Constance a tři L... SEX. Co se týká nálezů kolků legií, od LEG I AD bylo nalezeno 15 kusů, LEG X GPF 12, LEG XIII G 65 a LEG XIII GMV 9. Příchod Legio I Adiutrix do Brigetia je datován do let 117/118, kde snad zůstala až do konce římské doby. Její přípona se měnila v závislosti na době, v prvním století měla ADI, později AD, až do nejmladší verze A. V Milanovcích je známá pouze verze AD, která se klade do 2. století. Cihly X. Legie (LEG X GPF), která se vyskytovala ve Vindoboně od roku 107 až do konce přítomnosti legií na Dunaji jsou zastoupeny ze všech legií nejméně. Nejčastějšími nalezenými kolky v Milanovcích jsou kolky Legio XIII Gemina. Tvoří totiž více jak polovinu kolků v Milanovcích vůbec nalezených. XIV. legie měla posádku v Carnuntu od roku 114/118 až do konce římské přítomnosti na Dunaji. Z doby Valentiniánovy se v Milanovcích objevují kolky se jménem Lupicinus tribunus (...CIN...B, ...ITRB) a kolek s T (TERENTIANVS nebo TEMPVRS).²⁸

Z římské stanice v Cífer-Páci známe jen několik málo kolků. Většina z nich patří do takzvané skupiny OFARN (OFARN BONOMAG, OFARNVRSICINIMG, (OFARN)-MAXENTI...), díky nimž můžeme datovat stavbu do vlády císaře Constantia II., tedy do druhé poloviny 4. století. Samotnou stanici ale můžeme zařadit až do vlády Hadriana, díky nepřetržité řadě nálezů mincí od hadriánské doby až po Constantia II. Kromě kolků skupiny OFARN byl nalezen kolek LEGX..., určený jako kolek XIV. legie a dva kolky FEARCRIANIS a ARINI...²⁹

V auxiliárním táboře v Iži byly nalezeny různé varianty kolků LEG I AD, LEG I APF, LEG I AD PF ANT; COH VII BR, COH VII BR ANT, COH VII BR GORD; LUPICINI TRB; TERENTIANUS TRB a další. Díky těmto nálezům můžeme konstatovat, že tábor byl postaven po roce 119 (příchod Legio I Adiutrix do Brigetia) a fungoval až někdy do vlády Valentiniana (kolky se jmény jeho velitelů Lupicinus a Terentianus).

Tím bych stručný přehled nálezů kolků na Slovensku ukončil. Zjistili jsme, že v podstatě na všech lokalitách nacházíme kolky desáté a patnácté legie.

28 T. Kolník – Ausgraben auf der Römischer Station in Milanovce in den Jahren 1956-1957 in Limes Romanus Konferenz Nitra, Bratislava 1959

29 T. Kolník – Römische Stationen im slowakischen abschnitt des nordpannonischen Limesvorlandes in AR 38, Praha 1986

Významným bývá také výskyt kolků legie čtrnácté, které, pokud se na místě nacházejí, tvoří podstatnou část nálezů. Časté je také zastoupení soukromých dílen – Gaia Valeria a ATILIAE FIRMAE. O nepřerušené přítomnosti říše až do čtvrtého století na území dnešního Slovenska zas svědčí kolky z doby Valentiniana – hlavně TEMPVRS. Výjimkou z výše uvedených skutečností je tábor v Iži, který je jasně spojen s Brigetiem. Tento fakt ovšem není nijak překvapivý. Iža leží v podstatě naproti Brigetia, kdežto zbytek nalezišť je v okolí dnešní Bratislavy, která logicky spadá pod vliv římského Carnunta, případně Vindobony.

6. Typy kolků známé z Gerulaty³⁰

Nyní se konečně dostáváme ke konkrétním informacím o nálezech kolkovaných cihel přímo v Gerulatě a jejím okolí. Většina kolků sice pochází z naleziště Bergl, ale neméně důležité jsou i nálezy z civilní osady a pohřebišť, z nichž máme mimo jiné i kolky CVALCONSKAR, které na Berglu nalezené nebyly.

Nejdříve uvedu orientační informace o jednotlivých útvarech a dílnách, jejichž kolky v Gerulatě byly nalezeny, tak aby v další části, katalogu, nebylo nutné jednotlivé informace neustále opakovat.

V Rusovcích a Čuňově byly nalezeny kolky patřící celkem čtyřem legiím. A to Legii X Gemina Pia Fidelis, Legii XIII Gemina Martia Victrix, Legia XV Apollinaris a Legia II Italica, která je spojená se jménem Urcinicus dux.

Legie X byla posádkou v táboře v Carnuntu v letech 63-68. V té době ještě bez přízviska Pia Fidelis, které dostala až v roce 89 od císaře Domitiána za věrné služby. Během vlády císaře Trajána byla desátá legie nejdříve umístěna v Aquincu (asi od roku 105), odkud byla následně převelena do Vindobony. O přesné dataci tohoto přesunu se stále vedou spory.³¹ Ve Vindoboně pak působila legie až do 4. století, kdy vojenská přítomnost Říma na Dunaji skončila.

30 Například: L. Kraskovská - Kolkované Římské tehly z polohy Bergl v Bratislave-Rusovciach, Zborník SNM LXXXV, 1991

J. Schmidtová a J. Jezná - Villa rustica v Bratislave-Čuňove. Výrobky carnuntského tehliara. Zbor. MM Bratislava. XI, 1999

31 Viz KRASKOVSKÁ L.: Kolkované Římské cihly z polohy Bergl v Bratislave – Rusovciach. In: Sborník SNM LXXXV – 1991, s. 50.

Všechny kolký legie X z Gerulaty mají přívlastek PF, kromě jednoho. Pocházejí tedy nejspíše až z druhého působení legie ve Vindoboně. Můžeme rozlišit celkem tři varianty kolků, které byly v Gerulatě nalezeny. Prvním je nejdelší varianta – LEGXGEPF (celkem 51 kusů), druhou varianta LEGXGPF (26 kusů) a jeden kus varianty LEGXG. Dalších dvacet jedna kolků patřících legii X je neúplných. Kolký můžeme datovat do dvou období, a to 2. st. a století 4. V některých případech vykazuje psaní písmena F odchylku, která připomíná runu fehu ze staršího futharku. Stejně tak jsou časté různé odchylky u písmene L a psaní písmen G jako C. Jednotlivé odchylky jsou popsány v katalogu.

Kolký Legie X tak tvoří více jak polovinu kolků nalezených na Bergli v letech 1965-1972 (99 ze 170). Také během zjišťovacího výzkumu byla legie X nejpočetněji zastoupenou jednotkou (30 kolků z 51 nalezených). Taktéž ve Vindoboně byly kolký nejpočetněji zastoupené, oproti stanici ve Stupave nebo v Milanovcích, kde je nejpočetněji zastoupená legie XIII.

Legie XIII Gemina Martia Victrix byla snad v letech 107-114 ve Vindoboně (pokud přijmeme datování A. Neumanna) a poté přesunuta do Carnunta, kde vystřídala legii XV. Před příchodem do Vindobony snad byla na konci prvního století (97-101) umístěna posádkou v táboře Ad Flexum. V Carnuntu zůstala legie XIII až do 4. století. Co se týče datace pohybu jednotek ve Vindoboně, B. Lörinz nově datuje příchod legie X (a tudíž i odchod legie XIII) až do roku 118/119.³² Kolký nalezené na Berglu je možné datovat do 2. století. Většina kolků má tvar LEGXIIIIG (34 kusů), jen pět jich je v plném tvaru LEGXIIIIGMV. Některé z kolků s kompletním tvarem LEGXIIIIGMV měly ozdobné okraje, které byly nalezeny ve Vindoboně (pocházejí tedy z doby kolem 107-114?).

Legie XV Apollinaris je nejstarší jednotkou umístěnou ve Vindoboně a v letech 14-62 sídlila v Carnuntě, odkud byla odvolána na východ, aby se vrátila na léta 71-114/118 (záleží opět na datování podle Neumanna, nebo Lörinze). Pak byla na východ odvolána definitivně. Díky tomu je důležitým zdrojem informací. V Gerulatě byly nalezeny jen dva kolký této legie a to na Berglu.

Běžně má kolek tvar LEGXVAP, tak jak jej známe například z

32 LÖRINZ, B.: Pannonische Ziegelstempel III. Limes-Strecke Ad Flexum-Ad Mures. Budapest 1981, s. 23.

bratislavského městského muzea. V Gerulatě se bohužel dochovaly kolky jen ve tvaru LEGXV...

Legie II Italica byla v Panonii od třetího století a její kolky jsou nacházeny ve Vindoboně, Carnuntu, Arraboně a Ad Flexu. Na Berglu byly nalezeny dva zlomky dvouřádkových kolků tvaru LEG II ITAL – TEMP VRS DVC. Jméno Ursinicus Dux umožňuje bližší datování, neboť je známý velitel toho jména z doby Valentiniana I. (364-375). Na jednom z kolků jsou na horní části připojena písmena NE. Také během průzkumu v letech 1961-1965 byly nalezeny kolky druhé legie, dva s horním nápisem ve tvaru LEG II ITAL PET. Ani ve Vindoboně, ani Lörinzem (Ad Flexum) nejsou písmena PET zmíněna. Lörinz dnes navrhuje odlišné čtení spodní řádky kolků. A to: TEMP(ORE) VRS(INICI) DVC(IS). Horní i dolní řádek kolku bývá oddělen plastickou lištou.

Krom dvouřádkových kolků legie II byly nalezeny i tři kolky pouze ve tvaru TEMP VRS – Tempsonius Ursicinus, které byly umístěny v planta pedis³³. Tyto kolky jsou datovány stejně jako kolky legie II.

Další kolky už pochází od auxiliárních jednotek a soukromých dílen. Konkrétně Cohors I Aelia Sagittariorum a tři soukromé dílny z Carnunta – kolky FIRMAE (ATILIAE FIRMAE), C.I.IVL. a CVALCONSTKAR.

První kohorta lukostřelců - Cohors I Aelia Sagittariorum - byla založena za vlády císaře Hadriána a během druhého a třetího století sídlila v táboře v Klosterneuburgu³⁴. Její kolky jsou datovány do druhé polovice druhého století až třetího století, případně čtvrtého³⁵. Kolky této kohorty byly nalezeny na více místech podél severopanonského limitu, kohorta totiž sloužila jako stavební jednotka. Tvar kolku má často tvar planta pedis. V Gerulatě byly nalezeny celkem dva kolky, jeden během zjišťovacího výzkumu a druhý během výkopů v letech 1965-1972, oba kolky ve tvaru planta pedis.

Ojedinelý nález tvoří cihla s kolkem ...OHVLVC, nalezená společně s dalšími římsko-provinciálními nálezy na zahradě domu č. 72 majitelem

33 Podrážka caligy

34 Původní jméno tábora neznáme.

35 A. Neumann datuje max třetí století, B. Lörinz až čtvrté.

pozemku. J. Dekan kolek určil jako COHVLVC, tedy Cohors V Lucensium, případně Cohors V Callaecorum Lucensium³⁶.

Tato jednotka se v Panonii vyskytovala od prvního do třetího století. V druhém až třetím století měla kohorta posádku v Crumeru (dnešní Nyergesújfala), vojenském táboře východně od Brigetia. Právě v Brigetiu nalezený vojenský diplom z roku 163, s výpisem jednotek a míst, kterým majitel diplomu velel, určuje pátou kohortu do Crumeru. Během Dáckých válek (166-169) byla kohorta odvelena na čas do Moesie. Právě v Moesii, konkrétně v Sirmiu (Sremska Mitrovica), byly nalezeny kolky tvaru CVC a CVF, první z nich je vysvětlován jako náležející páté kohortě.

Pobyt a přesun Cohors V Callaecorum Lucensium je známý hlavně z písemných pramenů, vždyť právě ze Sirmia jsou známé jediné další kolky související nejspíš s touto kohortou³⁷. Tím spíše je nález kolku v Rusovciach důležitější, ačkoli pochází z náhodného nálezu.

Kolky FIRMAE a C.I.IVL. byly shodně nalezeny v jednom exempláři. A. Neumann je oba označil za kolky soukromých dílen patřících k táboru v Carnuntu. J. Bujna je zařadil do druhého století. Kolek ATILIAE (FIRMAE) známe z nálezů z okolí Carnunta. Čtyři kolky C.I.IVL. pro změnu známe z výzkumů ve stanici ve Stupavě.

Nejvíce zastoupená je třetí soukromá dílna, která patřila Gaiovi Veleriovi Constansovi z Carnunta a tvar kolku je CVALCONSKAR³⁸. Přesné datování činnosti dílny není jisté, ale klade se před dobu Markomanských válek³⁹. Kolky této dílny jsou dost rozšířené, nejen z Provincií (Carnuntum, Vindobona, Jois, Brigetio), ale i z barbarika (Devín, Milanovce, Staré Město na Moravě). Kolek má většinou tvar tabula ansata s trapézovitými ansami⁴⁰. Typické je spojování několika písmen, tj. Ligatura.

36 V novějších pracech se objevuje názor, že C je třeba číst jako Gallaecorum.

37 V Crumeru se ale ještě nekonaly archeologické výzkumy. Je tedy možné, že po jejich uskutečnění budeme mít více informací a možnost učinit nějaké závěry.

38 Je jediným známým člověkem, který psal Carnuntum s „K“.

39 A. Neumann ji klade dokonce do doby vlády císaře Traiana, o čemž například J. Schmidtová a J. Jezná pochybují.

40 Ertl 1986, s. 23

7. Katalog kolků

7.1 Kolky II. legie⁴¹

Všechny kolky druhé legie pocházejí z polohy Bergl z let 1965-1972.

1. Fragment s dvouřádkovým kolkem ...II(IT)... - ...MPVRSC... Horní a dolní řádek kolku jsou odděleny plastickou lištou. Písmena MP a VR jsou spojeny v ligatuře.

Poloha: Sběr.

2. Fragment teguly s dvouřádkovým kolkem (LEG)IIITAL – TEMPVRSCD(V)... Horní a dolní řádek kolku jsou odděleny plastickou lištou. Písmena MP a VR jsou spojeny v ligatuře. Písmeno T má podobu řeckého psi, písmeno S tvar číslice 8. U písmene L začíná příčka v prostředku výšky písmene a míří dolů. Písmena E a D mají směrem dolu krátkou nožku. U písmene A je vodorovná příčka ve tvaru √.

Poloha: Sběr.

3. Fragment teguly s dvouřádkovým kolkem ...(T)AL - ...(R)SCDVC. Horní a dolní řádek kolku jsou odděleny plastickou lištou. Písmeno S je napsáno zrcadlově. U písmene L začíná příčka v prostředku výšky písmene a míří dolů. U písmene A je vodorovná příčka ve tvaru √.

Poloha: Sběr.

4. Fragment s dvouřádkovým kolkem ...ECII... - ...EMP(V)... Horní a dolní řádek kolku jsou odděleny plastickou lištou, stejně jako spodní hrana kolku. Písmeno G ve slově LEG má tvar C, u písmen MP je použita ligatura.

Poloha: Sektor V.

5. Fragment teguly s kolkem ...NE... - YEMPVRSCDVC. Horní a dolní řádek kolku jsou odděleny plastickou lištou. Písmeno T ve slově TEMP má tvar písmena Y. Písmeno S je napsáno zrcadlově. Písmena

41 L. Kraskovská - Kolkované Římské tehly z polohy Bergl v Bratislave-Rusovciach, Zborník SNM LXXXV, 1991

MP a VR jsou spojeny v ligatuře.

Poloha: Sektor IV.

7.2 Kolky X. Legie

Nálezy z průzkumu polohy Bergl v letech 1965-72.⁴²

1. fragment imbrexu s téměř kompletně dochovaným kolkem LEGXGEPF. Kartuš kolku je obdélníkového tvaru se zaoblenými stranami. Chybí pouze levý horní roh.

Poloha: Sektor I.

2. Fragment teguly s kompletním kolkem LEGXGFPPF. Kartuš kolku je obdélníkového tvaru se zaoblenými hranami. Písmeno E má tvar spíše připomínající písmeno F.

Poloha: Sektor II.

3. Fragment imbrexu s kompletním kolkem LEGXCEPF. Kartuš kolku je obdélníkového tvaru s polokruhovými bočními stranami. Písmeno G je ve tvaru C.

Poloha: Sektor II.

4. Fragment imbrexu s částečně poškozeným kolkem ..._EGXGEPF. Kolek je obdélníkového tvaru s polokruhovou pravou stranou, levá strana nedochovaná. Z písmena L se dochovalo pouze _.

Poloha: Sektor IV.

5. Fragment teguly s kompletním kolkem LEGXGEPF. Kartuš kolku je obdélníkového tvaru se zaoblenými hranami. Písmena EG jsou částečně poškozena.

Poloha: Sektor VII.

6. Fragment imbrexu s téměř kompletním kolkem LECXGEPF. Kartuš kolku je obdélníkového tvaru se zaoblenými rohy. Pravá strana kolku poškozena, stejně jako spodní části písmen LE. Písmeno G je ve tvaru C.

Poloha: Profil SZ-JV.

⁴² L. Kraskovská - Kolkované Římské tehly z polohy Bergl v Bratislave-Rusovciach, Zborník SNM LXXXV, 1991

7. Fragment imbrexu s kompletním kolkem LEG(XC)EP(F). Kartuš kolku je obdélníkového tvaru. Písmena XC a F poškozena. Písmeno G opět ve tvaru C.
Poloha: Sektor VI.
8. Fragment imbrexu s téměř kompletním kolkem LEGXGEPF. Kartuš kolku je obdélníkového tvaru. Levý horní roh nedochovaný. Písmeno G poškozené.
Poloha: Sektor VII.
9. Fragment imbrexu s kolkem LEGXGEP(F). Kartuš kolku je obdélníkového tvaru. Levá strana kolku je polokruhového tvaru, pravá není dochována. Písmeno F poškozeno.
Poloha: Sektor VII.
10. Fragment teguly s téměř kompletním kolkem LEGXGEPF. Kartuš kolku je obdélníkového tvaru. Rohy kolku jsou nedochované. Písmeno P poškozeno.
Poloha: Sektor VI.
11. Fragment imbrexu s kolkem LEGXGEPF. Kartuš kolku je obdélníkového tvaru se zaoblenými rohy.
Poloha: Sektor II.
12. Fragment imbrexu s kolkem LEGXGEPF. Kartuš kolku je obdélníkového tvaru, nejspíše se zaoblenými rohy (dochován pouze pravý horní).
Poloha: sektor VII.
13. Fragment imbrexu s kolkem LEGXGEPF. Kartuš kolku je obdélníkového tvaru se zaoblenými rohy. Obě písmena jsou spíše ve tvaru C.
Poloha: Kontrolní blok.
14. Fragment imbrexu s kolkem ...EGXGEPF. Kartuš kolku je obdélníkového tvaru. Levá strana kolku se nedochovala.
Poloha: Sektor VII.
15. Imbrex s kolkem LEGXGE. Kartuš kolku je obdélníkového tvaru s levou stranou polokruhovou. Písmeno L částečně poškozené.
Poloha: Profil SZ-JV.

16. Fragment imbrexu s kompletním kolkem LEGXCEPF. Kartuš kolku je obdélníkového tvaru. Písmeno G z GE je poškozeno a ve tvaru C.
Poloha: Sektor VII.
17. Fragment teguly s kolkem LEGXGEPF. Kartuš kolku je obdélníkového tvaru se zaoblenými rohy.
Poloha: Sektor VII.
18. Fragment imbrexu s kolkem ...EGXGEPF. Kartuš kolku je obdélníkového tvaru. Levá strana se nedochovala.
Poloha: Sektor X.
19. Fragment imbrexu s kompletním kolkem LEGXGEPF. Kartuš kolku je obdélníkového tvaru se zaoblenými rohy.
Poloha: Sektor II.
20. Fragment imbrexu s kolkem LEGXC(EP)... Kartuš kolku je obdélníkového tvaru. Levá strana polokruhového tvaru, pravá nedochovaná. Písmena LE poškozena, EP odhadnutelná pouze znalostí tvaru kolku. Písmeno G z GE je ve tvaru C.
Poloha: Sektor V.
21. Fragment imbrexu s kolkem LEGXCEPF. Kartuš kolku je obdélníkového tvaru se zaobleným levým horním rohem. Další rohy se nedochovaly, stejně jako spodní část kolku. Písmeno G v GE je ve tvaru C.
Poloha: Sektor I.
22. Fragment teguly s kolkem ...EGXCEPF. Kartuš kolku je obdélníkového tvaru. Písmena EG nejsou dochována celá, stejně jako velká část spodní poloviny a pravá strana kolku.
Poloha: Sektor I.
23. Fragment teguly s kolkem ...GEPF. Kartuš kolku je obdélníkového tvaru.
Poloha: Sektor II.
24. Fragment teguly s kolkem ...ECXG(E)PF. Kartuš kolku je obdélníkového tvaru, ani jedna z bočních stran není zachovaná. G v LEG je ve tvaru C.
Poloha: Sektor I.
25. Fragment imbrexu s kolkem ...CXCPF. Kartuš kolku je

obdélníkového tvaru. Obě písmena G jsou ve tvaru C.

Poloha: Sektor II.

26. Fragment imbrexu s kolkem ...XGEPF. Kartuš kolku je obdélníkového tvaru. Pravá strana je mírně zaoblena, levá nedochována. Písmena PF jsou poškozena.

Poloha: Sektor II.

27. Fragment imbrexu s kolkem ...GXG(E)... Kartuš kolku je obdélníkového tvaru.

Poloha: Sběr.

28. Fragment s kolkem ...XCEP(F). Kartuš kolku je obdélníkového tvaru. Obě boční strany se nedochovaly, písmeno G je ve tvaru C.

Poloha: Sektor I.

29. Fragment teguly s kolkem ...(X)CEPF. Kartuš kolku je obdélníkového tvaru. Levá strana nedochována. Písmeno G je ve tvaru C.

Poloha: Sektor I.

30. Fragment imbrexu s kolkem ...(X)CEPF. Kartuš kolku je obdélníkového tvaru. Obě boční strany jsou nedochované. Písmeno G je ve tvaru C.

Poloha: Sektor I.

31. Fragment teguly s kolkem ...(G)EPF. Kartuš kolku je obdélníkového tvaru. Pravá strana je mírně zaoblená, levá nedochována.

Poloha: Sektor I.

32. Fragment teguly s kolkem ...XCEPF. Kartuš kolku je obdélníkového tvaru. Levá strana nedochována. Písmeno G je ve tvaru C.

Poloha: Sektor I.

33. Fragment teguly s kolkem ...CEPF. Kartuš kolku je obdélníkového tvaru. Obě boční strany jsou nedochované. Písmeno G je ve tvaru C, písmeno F má dolní příčku ve tvaru ~.

Poloha: Sektor II.

34. Fragment s kolkem ...XGEP... Kartuš kolku je obdélníkového tvaru.

Poloha: Sběr.

35. Fragment imbrexu s kolkem ...C(X)CE(PF). Kartuš kolku je obdélníkového tvaru. Pravá strana má polokruhový tvar. Písmena X a PF jsou značně poškozená a bez znalosti tvarů kolků

neidentifikovatelná. Písmena PF jsou navíc spojena. Písmena G jsou ve tvaru C.

Poloha: Sektor V.

36. Fragment teguly s kolkem (LEG)XCE(PF). Kartuš kolku je obdélníkového tvaru. Pravá strana je polokruhového tvaru, písmeno G z GE je ve tvaru C (G z LEG má poškozenou spodní část).

Poloha: Sektor IV.

37. Fragment imbrexu s kolkem LEGXCEPF. Kartuš kolku je obdélníkového tvaru, na pravé straně ukončen dvěma značkami snad trojúhelníkového tvaru. Levá strana má polokruhový tvar. Písmeno G z GE je ve tvaru C.

Poloha: Sektor II.

38. Fragment teguly s kolkem ...EGXGEPF. Kartuš kolku je obdélníkového tvaru.

Poloha: Sektor II.

39. Fragment imbrexu s kolkem LEGXG(E)... Kartuš kolku je obdélníkového tvaru. Písmena LEG jsou vyražena velmi blízko sebe, tak že vzniká skoro dojem jakési ligatury. Písmeno G z GE má tvar spíše L s výraznými zakončeními.

Poloha: Sektor V.

40. Fragment imbrexu s kolkem ...(X)CEPF. Kartuš kolku je obdélníkového tvaru. Písmeno G je ve tvaru C.

Poloha: Sektor I.

41. Fragment imbrexu s kolkem ...(E)GXGEPF. Kartuš kolku je obdélníkového tvaru. Pravá strana má polokruhový tvar, levá strana nedochována.

Poloha: Sektor VI.

42. Fragment imbrexu s kolkem ...(X)GEPF. Kartuš kolku je obdélníkového tvaru s nedochovanými oběma bočníma stranama.

Poloha: Sektor VII.

43. Fragment imbrexu s kolkem ...(G)EPF. Kartuš kolku je obdélníkového tvaru na pravé straně ukončen dvěma značkami snad trojúhelníkového tvaru.

Poloha: Sektor VII.

44. Fragment imbrexu s kolkem ...(E)P(F). Kartuš kolku je obdélníkového tvaru. Pravá strana měla snad zaoblené rohy.
Poloha: Sektor VI.
45. Fragment s kolkem ...EPF. Kartuš kolku je obdélníkového tvaru, orámována lištou.
Poloha: Sektor VII.
46. Fragment imbrexu s kolkem ...(G)...GEPF. Kartuš kolku je obdélníkového tvaru. Pravá strana má zaoblené rohy, levá část kolku se nedochovala, případně je poškozena (GX).
Poloha: Sektor VI.
47. Fragment s kolkem ...XGEPF. Kartuš kolku je obdélníkového tvaru s odštíplým pravým horním rohem a levou stranou. Pravá strana měla snad tvar oblouku.
Poloha: sektor II.
48. Fragment imbrexu s kolkem LEGXGEPF. Kartuš kolku je obdélníkového tvaru s levou stranou polokruhového tvaru. Pravý dolní roh sice nedochován, ale zdá se, že měl také polokruhový tvar. Písmeno G v GE má spíše tvar polokružnice s prodlouženou dolní částí do tvaru _.
Poloha: sektor VI.
49. Fragment imbrexu s kolkem ...(GX)GEPF. Kartuš kolku je obdélníkového tvaru.
Poloha: Profil SZ-JV.
50. Fragment teguly s kolkem LEGXG(E). Kartuš kolku je obdélníkového tvaru s levou stranou vypouklého tvaru.
Poloha: Sektor VII.
51. Fragment imbrexu s kolkem ...(C)XCEPF. Kartuš kolku je obdélníkového tvaru. Obě G mají tvar C.
Poloha: Profil SZ-JV.
52. Fragment imbrexu s kolkem LEGXGP... Kartuš kolku je obdélníkového tvaru s nedochovanou pravou stranou, levá je mírně zakřivená ze zdola nahoru. Písmena EG mají ve středu výšky zvýraznění.
Poloha: Sektor I.

53. Fragment imbrexu s kolkem LEGXG... Kartuš kolku je obdélníkového tvaru s levou stranou polokruhovou.
Poloha: Sektor II.
54. Fragment imbrexu s kolkem LEGXGPF. Kartuš kolku je obdélníkového tvaru. Slova G a P jsou oddělena čárkou či tečkou v dolní části kartuše.
Poloha: Sektor II.
55. Fragment imbrexu s kolkem LEGXG(PF). Kartuš kolku je obdélníkového tvaru s levou stranou polokruhovou.
Poloha: Sběr.
56. Fragment imbrexu s kolkem ...GXGPF. Kartuš kolku je obdélníkového tvaru. Zdá se, že pravá strana byla vypouklá. Všechna písmena dochována jen ze spodní poloviny.
Poloha: Sektor II.
57. Fragment imbrexu s kolkem ...XGPF. Kartuš kolku je obdélníkového tvaru. Tvar písmene F připomíná germánskou runu F.
Poloha: Sektor II.
58. Fragment teguly s kolkem ...GPF. Kartuš kolku je obdélníkového tvaru s mírně vypouklou pravou stranou, levá nedochovaná. Tvar písmene F připomíná germánskou runu F.
Poloha: Sektor I.
59. Fragment s kolkem ...XGP(F). Kartuš kolku je obdélníkového tvaru. Písmeno P nemá vnitřní prostor, ale je spojeno s písmenem F v polovině výšky tvarem -.
Poloha: Sběr.
60. Fragment s kolkem ...XGP... Kartuš kolku je obdélníkového tvaru. X má nezvyklý tvar.
Poloha: Sektor II.
61. Fragment teguly s kolkem ...XGPF. Kartuš kolku je obdélníkového tvaru. Písmeno X vypadá, že bylo spojeno v ligatuře s G, bohužel z písmene G není nic dochováno. Písmeno F má tvar germánské runy F.
Poloha: Sektor II.
62. Fragment imbrexu s kolkem ...(G)PF. Kartuš kolku je obdélníkového tvaru. Tvar písmene F vzdáleně připomíná germánskou runu F (má

šikmé =, ale nejsou položeny pod vrchol).

Poloha: Sektor I.

63. Fragment imbrexu s kolkem ...(X)GPF. Kartuš kolku je obdélníkového tvaru. Písmeno F má tvar germánské runy F, dochována je pouze jedna příčka.

Poloha: Sběr.

64. Fragment teguly s kolkem ...GPF. Kartuš kolku je obdélníkového tvaru. Tvar písmene F vzdáleně připomíná germánskou runu F (má šikmé =, ale nejsou položeny pod vrchol).

Poloha: Sektor I.

65. Fragment teguly s kolkem ...GPF. Kartuš kolku je obdélníkového tvaru. Tvar písmene F má tvar germánské runy F.

Poloha: Sektor IV.

66. Fragment s kolkem ...XGPF. Kartuš kolku je obdélníkového tvaru. Tvar písmene F vzdáleně připomíná germánskou runu F (má šikmé =, ale nejsou položeny pod vrchol).

Poloha: Sběr.

67. Fragment teguly s kolkem LEGXGPF. Kartuš kolku je obdélníkového tvaru. Tvar písmene F má tvar germánské runy F. Písmena P a F jsou spojeny v poloviční výšce tvarem -.

Poloha: Sektor I.

68. Fragment teguly s kolkem ...GXGPF. Kartuš kolku je obdélníkového tvaru. Tvar písmene F vzdáleně připomíná germánskou runu F (má šikmé =, ale nejsou položeny pod vrchol).

Poloha: Sektor VII.

69. Fragment teguly s kolkem LEGXG(P)... Kartuš kolku je obdélníkového tvaru.

Poloha: Sektor II.

70. Fragment teguly s kolkem ...(G)XGPF. Kartuš kolku je obdélníkového tvaru. Písmeno F má tvar germánské runy F.

Poloha: Sektor VI.

71. Fragment imbrexu s kolkem LEGXGP(F). Kartuš kolku je obdélníkového tvaru.

Poloha: Sektor VII.

72. Fragment imbrexu s kolkem ...EGXG(PF). Kartuš kolku je obdélníkového tvaru.
Poloha: Sektor VII.
73. Fragment imbrexu s kolkem LEGXGPF. Kartuš kolku je obdélníkového tvaru. Tvar písmene F vzdáleně připomíná germánskou runu F (má šikmé =, ale nejsou položeny pod vrchol).
Poloha: Sektor VII.
74. Fragment s kolkem XGPF. Kartuš kolku je obdélníkového tvaru. Tvar písmene F připomíná germánskou runu F, dochovala se však pouze spodní příčka z =.
Poloha: S VII.
75. Fragment teguly s kolkem ...(X)GPF. Kartuš kolku je obdélníkového tvaru. Písmeno F má tvar germánské runy F.
Poloha: Sektor VII.
76. Fragment teguly s kolkem ...(L)EGXGPF. Kartuš kolku je obdélníkového tvaru. Písmeno F má tvar germánské runy F.
Poloha: Sektor VI.
77. Fragment teguly s kolkem ...(G)XGPF. Kartuš kolku je obdélníkového tvaru. Písmeno F má tvar germánské runy F.
Poloha: Sektor VII
78. Fragment imbrexu s kolkem ...LECXC -. Kartuš kolku je ve tvaru planta pedix. Písmena G mají tvar otevřeného C. Po druhém C navazuje značka ve tvaru malého kruhu (puntíku).
Poloha: Sektor IV.
79. Fragment teguly s kolkem ...(L)EGXG... Kartuš kolku je obdélníkového tvaru.
Poloha: Sektor I.
80. Fragment teguly s kolkem ...PF. Kartuš kolku je obdélníkového tvaru. Písmeno F má tvar germánské runy F.
Poloha: Sektor II.
81. Fragment imbrexu s kolkem ...(LE)GXG... Kartuš kolku je obdélníkového tvaru.
Poloha: Sektor II.

82. Fragment teguly s kolkem LEGX...⁴³ Kartuš kolku je obdélníkového tvaru.
Poloha: Sektor II.
83. Fragment s kolkem ...PF. Kartuš kolku je obdélníkového tvaru.
Písmeno F má tvar germánské runy F.
Poloha: Sběr.
84. Fragment imbrexu s kolkem LEGX...⁴⁴ Kartuš kolku je obdélníkového tvaru. Písmeno L je otočené o devadesát stupňů do ležící polohy.
Poloha: Sektor II.
85. Fragment imbrexu s kolkem LEGX(G)... Kartuš kolku je obdélníkového tvaru.
Poloha: Sektor IV.
86. Fragment teguly s kolkem ...PF. Kartuš kolku je obdélníkového tvaru.
Pravá strana má polokruhový tvar. Písmeno F má tvar germánské runy F.
Poloha: Sběr.
87. Fragment imbrexu s kolkem LEGX(G)... Kartuš kolku je obdélníkového tvaru. Písmeno L je otevřené (není pravý úhel).
Poloha: Sektor II.
88. Fragment s kolkem LEGX(G)... Kartuš kolku je obdélníkového tvaru.
Poloha: Sektor II.
89. Fragment s kolkem ...PF. Kartuš kolku je obdélníkového tvaru.
Písmeno F má tvar germánské runy F, dochována pouze spodní příčka.
Poloha: Sektor VII.
90. Fragment imbrexu s kolkem LEGX...⁴⁵ Kartuš kolku je obdélníkového tvaru. Písmeno L je otevřené (není pravý úhel).
Poloha: Sektor V.
91. Fragment teguly s kolkem LEGX... Kartuš kolku je obdélníkového tvaru. Po X následuje náznak písmena G.
Poloha: Sektor IV.

43 Ke kolkům Legie X nejspíš zařazena kvůli vzhledu písma.

44 Stejný případ jako kolek č. 82.

45 Stejný případ jako kolek č. 82.

92. Fragment s kolkem LEGX...⁴⁶ Kartuš kolku je obdélníkového tvaru. V prostoru písmena G je plastický kruh jako ozdobný prvek či oddělení písmen.
Poloha: Sektor IV.
93. Fragment s kolkem LEG(X)...⁴⁷ Kartuš kolku je obdélníkového tvaru. Písmeno G má spíše tvar šikmo položeného otevřeného písmene U.
Poloha: Sektor I.
94. Fragment teguly s kolkem LEGX...⁴⁸ Kartuš kolku je obdélníkového tvaru.
Poloha: Sektor VII.
95. Fragment teguly s kolkem ...PF. Kartuš kolku je obdélníkového tvaru. Písmeno F má tvar germánské runy F.
Poloha: Sektor VII.
96. Fragment s kolkem LEC(X)... Kartuš kolku je obdélníkového tvaru, levá strana ustupuje směrem nahoru v oblouku. Písmeno G je ve tvaru otevřeného C, případně položeného U.
Poloha: Sektor VI.
97. Fragment s kolkem ...(P)F. Kartuš kolku je obdélníkového tvaru. Písmeno F má tvar germánské runy F.
Poloha: Sektor II.
98. Fragment imbrexu s kolkem ...PF. Kartuš kolku je obdélníkového tvaru. Písmeno F má tvar germánské runy F.
Poloha: Sektor VII.
99. Fragment s kolkem LEGX(G)... Kartuš kolku je obdélníkového tvaru.
Poloha: Profil SZ-JV.

7.3 Kolky XIV. Legie

Kolky pocházejí z polohy Bergl z výzkumu z let 1965-1972⁴⁹ a z výzkumu pohřebiště č. I⁵⁰.

46 Stejný případ jako kolek č. 82.

47 Stejný případ jako kolek č. 82.

48 Stejný případ jako kolek č. 82.

49 L. Kraskovská - Kolkované Římské tehly z polohy Bergl v Bratislave-Rusovciach, Zborník SNM LXXXV, 1991

50 L. Kraskovská – Gerulata – Rusovce, Římské pohřebisko I, fontes Archeol. Úst. Slov. Nár. Múz. 2,

1. Fragment teguly s kolkem LECXIIIIG. Kartuš kolku má obdélníkový tvar. Písmeno G ve slově LEG má tvar písmene C.
Poloha: Sektor II.
2. Fragment teguly s kolkem LEGXIIIIG. Kartuš kolku má obdélníkový tvar.
Poloha: Sektor II.
3. Fragment teguly s kolkem LEGXIIIIG. Kartuš kolku má obdélníkový tvar. Levá strana kolku je mírně vypouklá. Pravá zdá se, že také, ale není dochován spodní roh.
Poloha: Sektor I.
4. Fragment teguly s kolkem (L)EGXIIIIG. Kartuš kolku má obdélníkový tvar. Rohy na pravé straně jsou zaoblené.
Poloha: Sektor II.
5. Fragment teguly s kolkem LEGX(III)... Kartuš kolku má obdélníkový tvar. Levá strana kolku má zaoblené rohy.
Poloha: sektor I.
6. Fragment lateru s kolkem (L)EGXIIIIG. Kartuš kolku má obdélníkový tvar. Pravá strana má vypouklý tvar.
Poloha: Sektor II.
7. Fragment teguly s kolkem (L)E<XIII... Kartuš kolku má obdélníkový tvar. Písmeno L má přibližně v polovině výšky dvě další příčky, zatímco u E dolní a horní příčka není na konci |. Písmeno G má tvar široce otevřeného <, či poloviny písmena X.
Poloha: Sektor I.
8. Fragment teguly s kolkem LEGXIIIIG. Kartuš kolku má obdélníkový tvar se zaoblenými rohy.
Poloha: Sektor II.
9. Fragment s kolkem LECXIIIIC. Kartuš kolku má obdélníkový tvar. Obě písmena G mají tvar C.
Poloha: Sektor II.
10. Fragment teguly s kolkem LEGXI(I)IIG. Kartuš kolku má obdélníkový tvar. Rohy na pravé straně jsou zaoblené.

Poloha: Sektor II.

11. Fragment teguly s kolkem LEGXIIIIG. Kartuš kolku má obdélníkový tvar. Pravá strana je mírně vypouklá.

Poloha: Sektor VII.

12. Fragment teguly s kolkem IEGXIIIIG. Kartuš kolku má obdélníkový tvar. Písmeno L má tvar I.

Poloha: Není.

13. Fragment teguly s kolkem LEGXIIIIG. Kartuš kolku má obdélníkový tvar. Levá strana kartuše je vypouklá, pravá ustupuje směrem od zdola.

Poloha: Sektor IV.

14. Fragment teguly s kolkem ...GXIIIIG. Kartuš kolku má obdélníkový tvar.

Poloha: Sběr.

15. Fragment teguly s kolkem IEGXIIIIG. Kartuš kolku má obdélníkový tvar. Písmeno L má tvar písmene I.

Poloha: Není.

16. Fragment teguly s kolkem LECXIIIIG. Kartuš kolku má obdélníkový tvar. Písmeno G ve slově LEG má tvar C.

Poloha: Sektor VI.

17. Fragment teguly s kolkem LEGXIIIIG. Kartuš kolku má obdélníkový tvar se zaoblenými rohy.

Poloha: Sektor II.

18. Fragment teguly s kolkem LEGXIIIIG. Kartuš kolku má obdélníkový tvar. Levá strana má rohy zaoblené, pravá ubíhá směrem od shora. Písmeno G ve slově LEG má tvar C.

Poloha: Sektor VII.

19. Fragment teguly s kolkem LEGXIIIIG. Kartuš kolku má obdélníkový tvar. Levá strana má rohy zaoblené, pravá ubíhá směrem od zdola.

Poloha: Sektor VII.

20. Fragment teguly s kolkem LEGXIII(G). Kartuš kolku má obdélníkový tvar. Levá strana ubíhá směrem od zdola.

Poloha: Sektor VII.

21. Fragment teguly s kolkem LECXIII(G). Kartuš kolku má

obdélníkový tvar. Písmeno G ve slově LEG má tvar C.

Poloha: Kontrolní blok.

22. Fragment teguly s kolkem LEGXIII... Kartuš kolku má obdélníkový tvar.

Poloha: Sektor VII.

23. Fragment teguly s kolkem LEGXIIIIG. Kartuš kolku má obdélníkový tvar. Na tegule jsou dva ryté žlábký.

Poloha: Sektor VI.

24. Fragment teguly s kolkem ...GXIIIIG. Kartuš kolku má obdélníkový tvar.

Poloha: Sektor VII.

25. Fragment teguly s kolkem ...CX(II)IIG. Kartuš kolku má obdélníkový tvar. Písmeno G ve slově LEG má tvar C.

Poloha: Sektor VII.

26. Fragment teguly s kolkem (L)EGXIII... Kartuš kolku má obdélníkový tvar.

Poloha: Profil SZ-JV.

27. Fragment teguly s kolkem ...(G)XIIIIG. Kartuš kolku má obdélníkový tvar.

Poloha: Sektor VI.

28. Fragment s kolkem ...(X)IIIIC. Kartuš kolku má obdélníkový tvar. Písmeno G ze slova Gemina má tvar nepovedeného písmene C.

Poloha: Sběr.

29. Fragment s kolkem ...IIIIC. Kartuš kolku má obdélníkový tvar. Písmeno G ze slova Gemina má tvar písmene C.

Poloha: Sektor IV.

30. Fragment s kolkem ...GXIII... Kartuš kolku má obdélníkový tvar.

Poloha: Sběr.

31. Fragment s kolkem LEG-XII... Kartuš kolku má obdélníkový tvar. Písmena LE mají spodní příčky spojeny. Po slově LEG následuje oddělující ornament.

Poloha: Sběr.

32. Fragment lateru s kolkem ...(X)IIIIGMV. Kartuš kolku má obdélníkový tvar, na spodní straně ohraničen vlnkou.

- Poloha: Sektor II.
33. Fragment lateru s kolkem ...(X)IIIGM... Kartuš kolku má obdélníkový tvar.
Poloha: Sektor II.
34. Fragment s kolkem ...(X)IIIGM... Kartuš kolku má obdélníkový tvar.
Poloha: Sektor II.
35. Fragment teguly s kolkem ...IIIGW... Kartuš kolku má obdélníkový tvar. Písmeno M ze slova Martia je převráceno vzhůru nohama, takže vypadá jako písmeno W.
Poloha: Sektor VII.
36. Fragment s kolkem ...IIIGMVC... Kartuš kolku má obdélníkový tvar a je z dolní a horní strany lemována ornamentem.
Poloha: Neří.
37. Fragment teguly s kolkem LEGXIII. Kartuš kolku má obdélníkový tvar s okrouhlými bočními stranami. Ve slově LEG jsou všechna písmena netradičního tvaru. Písmeno L připomíná spíše zrcadlově obrácené J, E je spojeno s horní stranou kolku a písmeno G je blíže neurčitelné, nejvíce připomíná zrcadlově i horizontálně obrácené J. Písmena XI jsou spojena dohromady.
Poloha: Pohřebiště I, hrob č. 6.
38. Fragment leteru s kolkem LECXIIIIC. Kartuš kolku je obdélníkového tvaru s bočními stranami okrouhlými. Obě písmena G mají tvar písmene C. Písmeno L má spodní příčku šikmo dolů ve směru zhruba 45°.
Poloha: Pohřebiště I, hrob č. 36.
39. Fragment lateru s kolkem LEGXIIIIC. Kartuš kolku je obdélníkového tvaru s levou stranou vyběhající do špičky (levá strana je tedy tvořena dvěma rameny, které jsou vzájemně k sobě pod úhlem zhruba 120°), pravá strana je okrouhlá. Písmena mají tendenci být otevřená, písmeno G ze slova Gemina má tvar písmene C.
Poloha: Pohřebiště I, hrob č. 36.
40. Fragment teguly s kolkem I...I(III)...(?). Kolek jasně patří XIV. Legii, ačkoli je silně poškozen. Navíc, písmeno L má tvar I a poslední dvě písmena jsou dosti nejasná. Snad by se mohlo jednat o G, ale ligatura

a místo, kde se nachází by mohly naznačovat, že se jedná o písmena M nebo V převrácené vzhůru nohama. Kartuš kolku má opět obdélníkový tvar, s bočními hranami mírně vypouklými.

Poloha: Pohřebiště I, hrob č. 36.

41. Fragment cihly s kollem LECXIIIIG. Kartuš kolku má obdélný tvar. Obě písmena G jsou velmi otevřená. Písmeno G ve slově LEG má tvar písmene C.

Poloha: Pohřebiště I, hrob č. 43.

7.4 Kolky XV. legie

Kolky opět pocházejí z výzkumu na Berglu z let 1965-1972⁵¹.

1. Fragment teguly s kollem LEGX(V). Kolek má tvar tabuly ansaty. Ansa je širokého trapézovitého tvaru.

Poloha: Sektor II.

2. Fragment teguly s kollem ...EG-X(V). Tvar kolku není jistý, neboť se nedovhovala ani jedna z bočních stěn, je tak možné, že se jedná o tabulu ansatu, stejně jako u prvního kolku. Slova LEG a XV jsou oddělena plastickou tečkou.

Poloha: Sektor I.

7.5 Kolky TEMP VRS

Kolky opět pocházejí z výzkumu na Berglu z let 1965-1972⁵².

1. Fragment teguly s kollem TEMP:VRS. Kolek má tvar planty pedis a je orámován plastickou lištou. Jednotlivá slova jsou od sebe oddělena dvěma plastickými tečkami, jedna je v přibližně polovině výšky písmen, druhá sedí na plastické liště.

Poloha: Sektor IV.

2. Fragment teguly s kollem SRV-FM(ET). Kolek má tvar planty pedis.

51 L. Kraskovská – Gerulata – Rusovce, Rímské pohřebisko I, fontes Archeol. Úst. Slov. Nár. Múz. 2, Bratislav 1974

52 Viz pozn. 51.

Obě slova odděluje plastický kruh. Všechna písmena jsou zrcadlově obrácena, respektive, razidlo kolku má tvar TEMF-VRS, takže bylo otisknuto zrcadlově oproti záměru. Písmeno P má tvar F s dolní příčkou mířící nahoru.

Poloha: Sektor VII.

3. Fragment teguly s kolkem T...VR(S)... Kolek má tvar planty pedis a je orámován plastickou lištou.

Poloha: Sběr.

7.6 Kolky COH I AS a COH V LVC

Kolky opět pocházejí z výzkumu na Berglu z let 1965-1972⁵³.

1. Fragment teguly s kolkem (?)H-^S. Kolek má tvar planty pedis. První písmeno by snad mohlo být C, ale určení není jisté. Písmeno A je napsáno ve tvaru ^. Obě slova jsou oddělena plastickým kruhem.

Poloha: Sektor V.

2. Fragment cihly s kolkem ...HVLVC. Kolek má obdélníkový tvar bez zvýrazněného ohraničení. Na pravé straně je značka ve tvaru listu. Levá strana nedochována.

Poloha: Dům č. 72, náhodný sběr. Bližší okolnosti neznámé.

7.7 Kolky ATILIAE a CIVL

Kolky opět pocházejí z výzkumu na Berglu z let 1965-1972⁵⁴.

1. Fragment teguly s kolkem .FIRMAE. Kolek má obdélný tvar s levou stranou ve tvaru <. V tomto prostoru je umístěna plastická tečka, snad napodobenina hlavičky hřebíku. Pravá strana není dochovaná. Písmena AE jsou spojena ligaturou.

Poloha: Sektor I.

2. Fragment imbrexu s kolkem C.I.IVL. Kartuš kolku má obdélníkový

53 Viz pozn. 51.

54 Viz pozn. 51.

tvar. Všechny tři písmena jsou odděleny plastickou tečkou ve výši poloviny výšky písmen.

Poloha: Sektor V.

7.8 Kolky Constance Karnuntského

Během výzkumu na trase dálnice D2 v katastru obce Čuňovo bylo nalezeno celkem osm různě poškozených kolků z tegul. Jednotlivé cihly z tohoto naleziště se nacházely na čtyřech různých polohách. A to v základech staveb I a II, v zásypu objektů staršího chatového osídlení a v kumulaci cihel západně od objektu I, která byla určena jako krytina spadlá ze střechy. Celý komplex je určen jako villa rustica.⁵⁵

1. Tegula s kolkem CVA_CONST... Kartuš kolku je orámována lištou a je ve tvaru tabuly ansaty, vlevo je trapézovitá ansa zdobená hvězdičkou, pravá strana nedochována. Písmena AL jsou spojeny do ligatury.

Poloha: sektor 59, u stavby II, sběr po bagrování.

2. Fragment teguly s kolkem ...ONST*KAR. Kartuš kolku je orámována lištou a je ve tvaru tabuly ansaty, v pravo s trapézovitou ansou, zdobenou hvězdičkou. Levá část kolku nedochována. Písmena AR jsou spojena ligaturou. Části slov ONST a KAR jsou odděleny hvězdičkou se třemi hroty⁵⁶.

Poloha: sektor 80, in situ v jižní stěně základů stavby I.

3. Fragment teguly s kolkem VA_CONSTKA... Kartuš kolku je orámována lištou a je obdélníkového tvaru, ansy se nezachovaly. U písmen AL použita ligatura.

Poloha: sektor 47, in situ, v severní stěně vestavěného objektu v SV rohu stavby II.

4. Fragment teguly s kolkem ...CONST*KAR. Kartuš kolku je orámována lištou a je ve tvaru tabula ansata. Na pravé straně se částečně zachovala ansa, pravá strana chybí úplně. Písmena AR jsou

⁵⁵ Schmidtová, Jezná 1999, s. 8

⁵⁶ V původním textu označena za trojúhelníček. Domnívám se, že toto označení není úplně přesné v případě kolku 2 a 4.

spojena ligaturou. Části slov ONST a KAR jsou odděleny hvězdičkou se třemi hroty.

Poloha: sektor 47 u stavby II, sběr po bagrování.

5. Fragment teguly s kolkem ONST<K... Kartuš kolku je orámována lištou a je obdélníkového tvaru, ansy se nezachovaly. Části slov ONST a KAR jsou odděleny trojúhelníčkem.

Poloha: sektor 66, západní základová stěna stavby I. Během rozebírání základů stavby.

6. Fragment teguly s kolkem ...ONS... Kartuš kolku je orámována lištou, která se dochovala jen na horní straně kolku. Kolek je značně poškozený.

Poloha: sektor 79, jižní základová zeď stavby I. Během rozebírání základů stavby.

7. Fragment teguly s částí kartuše orámované lištou a pravou ansatou trapézovitěho tvaru s hvězdičkou.

Poloha: sektor 47, cihlová planýrovací vrstva, při začišťování.

8. Fragment teguly s kolkem ...AR... Kartuš kolku je obdélníkového tvaru, orámovaný lištou. V pravé anse trapézovitěho tvaru se nachází hvězdička. U písmen AR je použita ligatura. Zachován pouze pravý horní roh kolku.

Poloha: západní základová stěna stavby I, při rozebírání základů stavby.

Nálezy z pohřebiště II jsou výlučně teguly, použité jako ostění hrobů. Konkrétně pro hrob VIII.⁵⁷

1. Fragment teguly s kolkem ...CONSTKAR. Kartuš kolku ve tvaru tabula ansata je orámována lištou. Z pravé ansy vede reliéfní jehlice, škrtaující poslední trojici písmen (KAR). Podobný náznak je i u písmen CO. Písmena AR jsou spojena v ligatuře.

Poloha: Hrob LIII

2. Fragment teguly s kompletním kolkem CVA_*CONST*KAR. Kolek

57 M. Pichlerová – Gerulata Rusovce, Rímské pohřebisko II, fontes Archeol. Úst. Slov. Nár. Múz. 5, Bratislava 1981

je ve tvaru tabula ansata ohraničené lištou. Po obou stranách je zakončen spíše obdélníkovými (tvar je nepravidelný) ansami s hvězdičkou. Slova A_, CONST a KAR jsou odděleny hvězdičkami. První dvě čtyř paprscitou, druhé a třetí trojpraprscitou. Je použito tří reliéfních jehlic pro škrtnání. První vede z levé ansy přes CVA_, druhá z hvězdičky přes písmena CO a třetí spojuje druhou hvězdičku (trojpraprscitou), z jejíž paprsku přímo vychází, s pravou ansou. Písmena AL a AR jsou spojené ligaturou.

Poloha: Hrob LIII

3. Tegula s dochovaným kompletním kolkem CVA_*CONST*KAR. Stejného typu jako kolek předešlý.

Poloha: Hrob LIII

4. Fragment teguly kolkem CVA_(*)CONST(KAR). Jedná se opět o stejný typ kolku jako předešlé dva. Tabula ansata je ohraničena lištou, dochována pouze levá ansa ze které vychází jehla. Jehla také škrtná písmena CO, s velkou pravděpodobností vycházela z hvězdičky. Písmena KAR jsou dochována pouze z části a jsou spíše tušené, než jasně čitelné. Kolek sám o sobě je málo jasný. U písmen AL je použita ligatura.

Poloha: Hrob LIII

5. Tegula s poškozeným kolkem C...(VC)NS(TKA)... Kartuš kolku je orámována plastickou lištou a na bocích zakončena pravoúhlými ansami. Z ans vycházejí plastické jehly, přeškrťávající na levé straně C a na pravé KA. Také písmeno C z CONST se zdá být přeškrtnuté. Z dochované části se dá usuzovat, že slovo VAL bylo celé spojeno do ligatury. Celkově můžeme konstatovat, že se jedná o stejný typ kolků jako u předcházejících.

Poloha: Pohřebiště I, hrob LIII

6. Tegula s v podstatě kompletním kolkem CVA_*CONST^KAR (chybí jen dolní část pravé ansy). Kartuš kolku je obdélníková s plastickou lištou a s dvěmi trapézovitými ansami. Ansy jsou zdobeny hvězdičkami, s největší pravděpodobností s osmi paprsky. Z ans také vychází plastické jehly, přeškrťávající CVAL a KAR. Třetí plastická jehla vychází z čtyřpraprscité hvězdičky, která je mezi slovy VAL a

CONST a přeškrťává písmena CON. Slova CONST a KAR jsou odděleny trojúhelníčkem. Jak je pravidlem, slovo VAL je spojené v ligatuře.

7.9 Neurčitelné kolky

Kolky pocházejí z výzkumu na Berglu z let 1965-1972⁵⁸.

1. Fragment imbrexu s kolkem LEG(X)... Kartuš kolku je obdélníkového tvaru.
Poloha: Sektor II.
2. Fragment imbrexu s kolkem LEG(X)... Kartuš kolku je obdélníkového tvaru. Písmeno G má tvar písmene C, z jehož dolního konce vychází čárka směrem dolu, místo nahoru.
Poloha: Sektor II.
3. Fragment teguly s kolkem LEG(X)... Kartuš kolku je obdélníkového tvaru. Spodní příčka u písmene L míří šikmo dolu.
Poloha: Sektor I.
4. Fragment s kolkem LEG... Kartuš kolku je obdélníkového tvaru, nápis je podtržen vlnovkou.
Poloha: Sektor I.
5. Fragment teguly s kolkem LEG... Kartuš kolku je obdélníkového tvaru. Písmeno L má dolní příčku skoro neznatelnou.
Poloha: Sektor II.
6. Fragment imbrexu s kolkem ...G(X)... Kartuš kolku je obdélníkového tvaru.
Poloha: Sběr.
7. Fragment imbrexu s kolkem LE(G)... Kartuš kolku je obdélníkového tvaru, jehož levá strana je vypouklá, pravá strana se nedochovala. Spodní příčka písmena L míří šikmo dolů.
Poloha: Sektor I.
8. Fragment teguly s kolkem LE(G)... Kartuš kolku je obdélníkového tvaru. Spodní příčka písmena L je téměř neznatelná.

58 Viz pozn. 51.

Poloha: Sektor II.

9. Fragment teguly s kolkem LE... Kartuš kolku je obdélníkového tvaru. Spodní příčka písmena L je téměř neznatelná.

Poloha: Sektor II.

10. Fragment teguly s kolkem LEG... Kartuš kolku je obdélníkového tvaru s levou stranou vypouklou, pravá strana se nedochovala. Spodní příčka písmena L míří šikmo dolů.

Poloha: Sběr.

11. Fragment s kolkem LE(G)... Kartuš kolku je obdélníkového tvaru se zaoblenými rohy. Písmeno L má spodní příčku ve tvaru trojúhelníku místo obdélníku.

Poloha: Sektor II.

12. Fragment imbrexu s kolkem LE... Kartuš kolku je obdélníkového tvaru. Písmeno L má spodní příčku ve tvaru trojúhelníku místo obdélníku.

Poloha: Sektor IV.

13. Fragment imbrexu s kolkem LE... Kartuš kolku je obdélníkového tvaru.

Poloha: Sektor II.

14. Fragment teguly s kolkem LEG... Kartuš kolku je obdélníkového tvaru, levá strana ubíhá směrem nahoru, pravá se nedochovala.

Poloha: Sektor V.

15. Fragment teguly s kolkem (L)E(G)... Kartuš kolku je obdélníkového tvaru. Spodní příčka písmene L míří šikmo dolů pod úhlem 45°.

Poloha: Sektor II.

16. Fragment s kolkem LE(G)... Kartuš kolku je obdélníkového tvaru. Spodní příčka písmene L míří šikmo dolů pod úhlem 45°.

Poloha: Sektor V.

17. Fragment imbrexu s kolkem (L)E... Kartuš kolku snad byla obdélníkového tvaru.

Poloha: Sektor II.

18. Fragment s kolkem LEG... Kartuš kolku je obdélníkového tvaru. Spodní příčka písmena L je spojená s písmenem E. Stejně tak písmeno E je prostřední příčkou spojeno s písmenem G.

Poloha: Profil SZ-JV.

19. Fragment imbrexu s kolkem LEG... Kartuš kolku je obdélníkového tvaru.

Poloha: Sektor VII.

20. Fragment s kolkem (LE)G...

Poloha: Sektor II.

21. Fragment s kolkem LE... Kartuš kolku je obdélníkového tvaru. Spodní příčka písmene L míří šikmo dolů pod úhlem přibližně 30°.

Poloha: Sektor VII.

22. Fragment s kolkem ...IIK. Kartuš kolku je obdélníkového tvaru. Nápis je rámovaný lištou.

Poloha: Sektor II.

8. Závěr

Cílem této práce bylo v první řadě přinést pokud možno kompletní katalog zatím publikovaných kolkovaných cihel pocházejících z antické Gerulaty. Tohoto cíle se mi věřím podařilo dosáhnout, ačkoli v mnoha případech jsou informace dosti stručné.

Zároveň s tvořením tohoto katalogu jsme zjistili, či si ověřili, několik informací: Hlavním zdrojem kolkovaných cihel zůstává logicky Bergl, jakožto jediná souvisle odkrytá část kastelu. To také znamená, že nejčastěji nalezené kolky na Berglu jsou i nejvíce zastoupené celkově (kolek LEGXGEPF představuje skoro polovinu vůbec nalezených kolků), ačkoli na pohřebišti I⁵⁹ a ve Ville Rustice jasně převládají kolky CVALCONSTKAR, které na Berglu nalezeny nebyly.

Tyto informace by mohly naznačovat, že soukromá dílna Gaia Valeria se na gerulatský trh dostala až po přestavbě kastelu a tudíž se podílela jen na výstavbě civilní osady. Zároveň by to Gerulatu vojensky spojovalo převážně s Vindobonou a ne s bližším Carnuntem⁶⁰. Je ovšem otázkou, zda toto spojení je náhodné – tedy že byly v tu danou chvíli právě ve Vindoboně volné kapacity pro stavbu Gerulaty – nebo zda se jedná o jakési rozdělení „sféry vlivu“, či jiné, třeba

59 Nálezům kolků na pohřebištech nepřisuzuji ale příliš velkou hodnotu při interpretaci, neboť se jedná o sekundární použití.

60 Oproti Milanovcům a Stupave, kde jsou nejčastěji nalezenými kolky XIV. Legie.

i čistě administrativní, rozčlenění pole působnosti.

Co se týče vzhledu kolků, jsou dle mého názoru nejzajímavější kolky Constance Karnunského. Nevykazují sice takové změny razidla, jako třeba kolky legie desáté⁶¹, ale jejich umělecké provedení je na mnohem vyšší úrovni. Skoro by se dalo říci, že se jedná o umělecké provedení – oproti kolkům legií, které jsou v podstatě jen nápisem.

Doufám, že se mi v budoucnu ještě podaří vytvořit katalog kolků z Gerulaty zatím nepublikovaných a tím tuto práci doplnit.

Použitá literatura:

1. J. W. P. Campbell, W. Pryce. 2003. Brick : a world history. London 2003
2. J. Hečková – Römischer Baukomplex in Stupava, AR 38 – Praha 1986
3. T. Kolník – Ausgraben auf der Römischer Station in Milanovce in den Jahren 1956-1957 in Limes Romanus Konferenz Nitra, Bratislava 1959
4. T. Kolník – Römische Stationen im slowakischen abschnitt des nordpannonischen Limesvorlandes in AR 38, Praha 1986
5. T. Kolník a kol. - Doba římská in Najstaršie dejiny Bratislavy, Bratislava 1993;
6. L. Kraskovská – Gerulata – Rusovce, Rímské pohrebisko I, fontes Archeol. Úst. Slov. Nár. Múz. 2, Bratislav 1974
7. L. Kraskovská – Nález tehly s kolkom Cohors V Lucensium v Bratislave – Rusovciach, in AR 41, Praha 1989
8. L. Kraskovská - Kolkované Rímské tehly z polohy Bergl v Bratislave-Rusovciach, Zborník SNM LXXXV, 1991
9. K. Kuzmová a J. Rajtár – Gerulata I, nitra 1996
10. B. Lörinz – Ziegelstempel römischer Gebäude im Barbaricum, in Arch. Ert. 100, 1973
11. B. Lörinz – zur Datierung der Stempelziegel von Vindobona, in Alba Regia XV, 1976
12. B. Lörinz - Pannonische Ziegelstempel III. Limes-Strecke Ad Flexum-Ad Mures. Budapest 1981

61 Což je logické, protože se jedná o dílnu soukromou a ne legijní, která funguje několik staletí.

13. A. Neumann – Ziegel aus vindobona, RLÖ 27, Wien 1973
14. V. Ondrouch – Limes Romanus na Slovensku, Bratislava 1938
15. M. Pichlerová – Rímské pohrebisko II v Rusovciach, in AR 24, Praha 1972
16. M. Pichlerová – Gerulata Rusovce, Rímské pohrebisko II, fontes Archeol. Úst. Slov. Nár. Múz. 5, Bratislava 1981
17. M. Pichlerová – Gerulata und seine Rolle im Bratislaver Tor, AR 38, Praha 1986
18. M. Pichlerová – Významné ojedinelé nálezy z doby rímskej v Bratislave, in Zborník SNM, Archeológia 86 – 2, 1992
19. M. Pichlerová - Dejiny archeologického bádania v Bratislave (1). Múzeum, 38, 1993
20. V. Plachá a K. Pieta – Römerzeitliche Besiedlung von Bratislava-Devín, in AR 38, Praha 1986
21. J. Schmidtová a Jitka Jezná – Villa Rustica v Bratislave Čuňove, Památky a muzeá 3/2000, Bratislava 2000
22. J. Schmidtová a J. Jezná - Villa rustica v Bratislave-Čuňove. Výrobky carnunského tehliara. Zbor. MM Bratislava. XI, 1999
23. L. Snopko, J. Geržová a V. Ferus – Some Remarks on the Development of the Roman Settlement in Rusovce – Bergl, in AR 38, Praha 1986
24. V. Varsik – Archäologische Topographie des Antiken Gerulata in Gerulata I, Nitra 1996
25. www.laterarius.eu
26. www.britishmuseum.org/explore/highlights/highlight_objects/aes/m/mud_brick.aspx

Obrazová príloha:

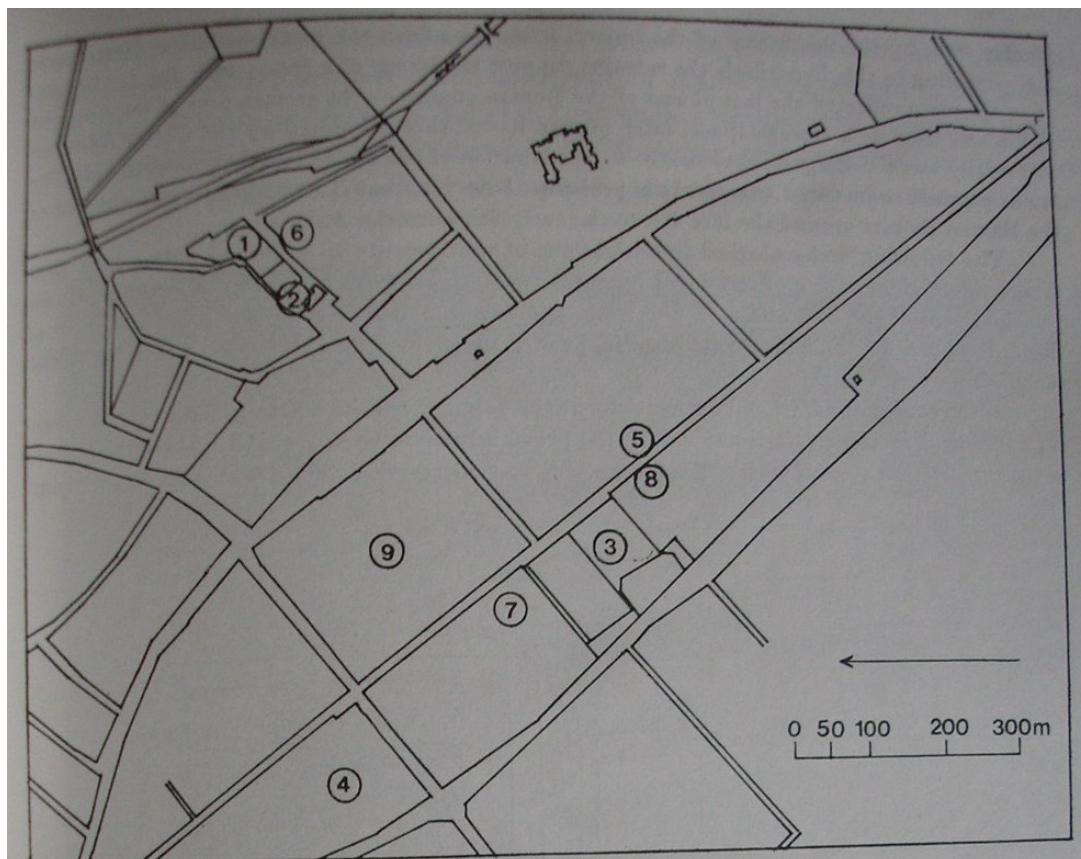
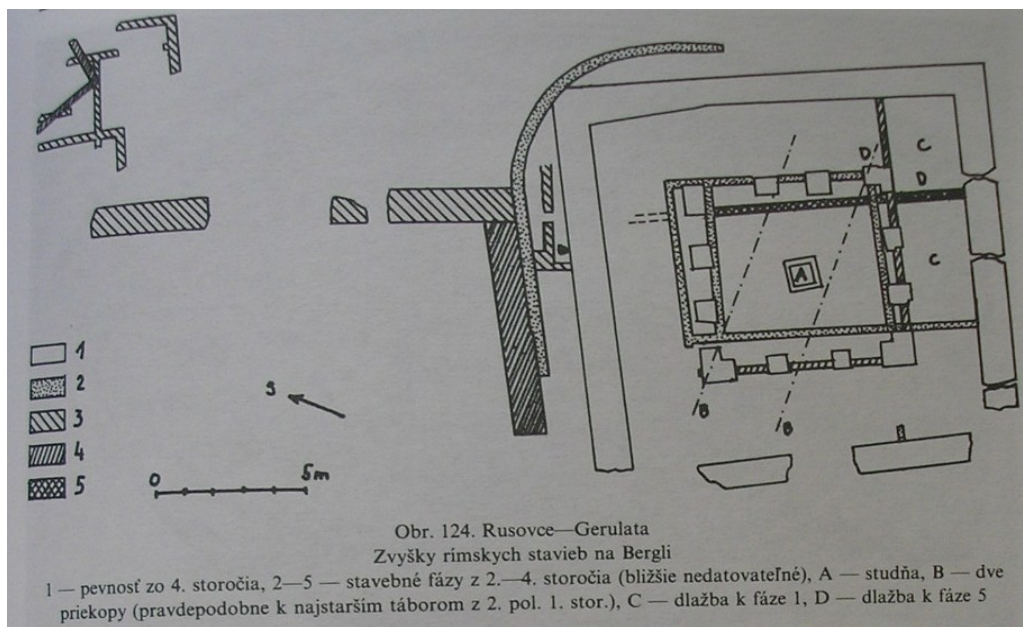

Fig. 1. Rusovce, situation: 1 buildings — Bergl, 2 buildings; 3, 4, 5 burial places; 6 finding place of helmet, 7 oven, 8 road, 9 fossa.

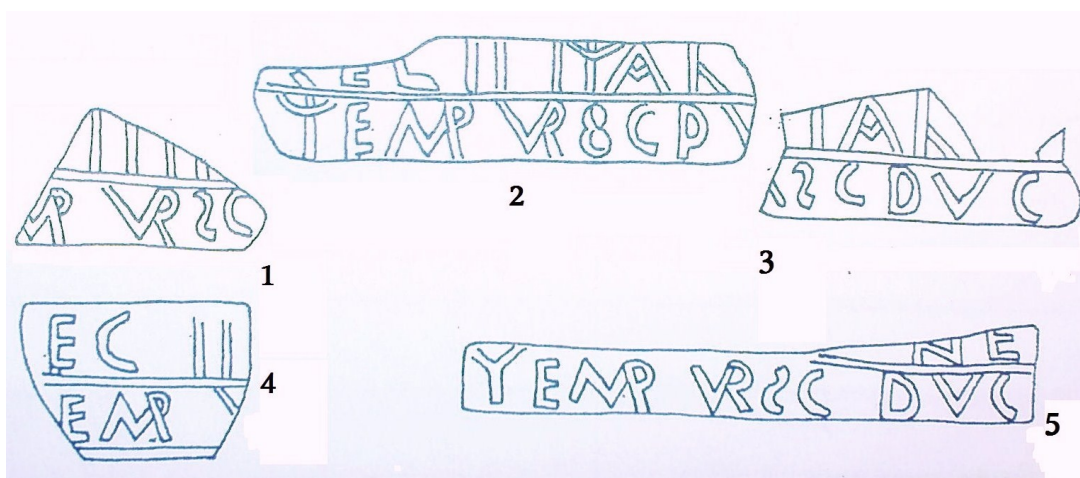

Obr. 124. Rusovce—Gerulata
Zvyšky rímskych stavieb na Bergli
1 — pevnosť zo 4. storočia, 2—5 — stavebné fázy z 2.—4. storočia (bližšie nedatovateľné), A — studňa, B — dve priekopy (pravdepodobne k najstarším táborom z 2. pol. 1. stor.), C — dlažba k fáze 1, D — dlažba k fáze 5

Plán Rusoviec a Berglu, převzato z AR 38 (str. 447) a z Najstaršie Dejiny Bratislavy, str. 217

Pohled na výzkum z roku 2006, foto autor

Kolky II. Legie⁶², převzato ze Zborník SNM LXXXV, str. 49-67

62 Číslo obrázků jednotlivých kolků jsou totožná s čísly kolků v katalogu

LEGXGEPP

1

LEGXCFFP

2

LEGXCEPP

3

LEGXGEPT

4

LEFXGEPP

5

LEFXGEPT

6

LEGXGEPT

7

LEGXGEPP

8

LEGXCEPA

9

LEGXGEFF

10

LEGXGEPP

11

LEGXGEPP

12

LEGXCEPP

13

LEGXGEPT

14

LEFXGE

15

LEGXLEPP

16

Kolky X. Legie, převzato ze Zborník SNM LXXXV, str. 49-67

Kolky X. Legie, převzato ze Zborník SNM LXXXV, str. 49-67

LEGXCEPF

37

EGXCEPF

38

LEGXGA

39

XCEPF

40

EGXGEPP

41

XGEPP

42

EPF

43

EP

44

EPF

45

CEPP

46

XGEPP

47

LEGXCFP

48

CEPP

49

LEGXGE

50

EGXCEPF

51

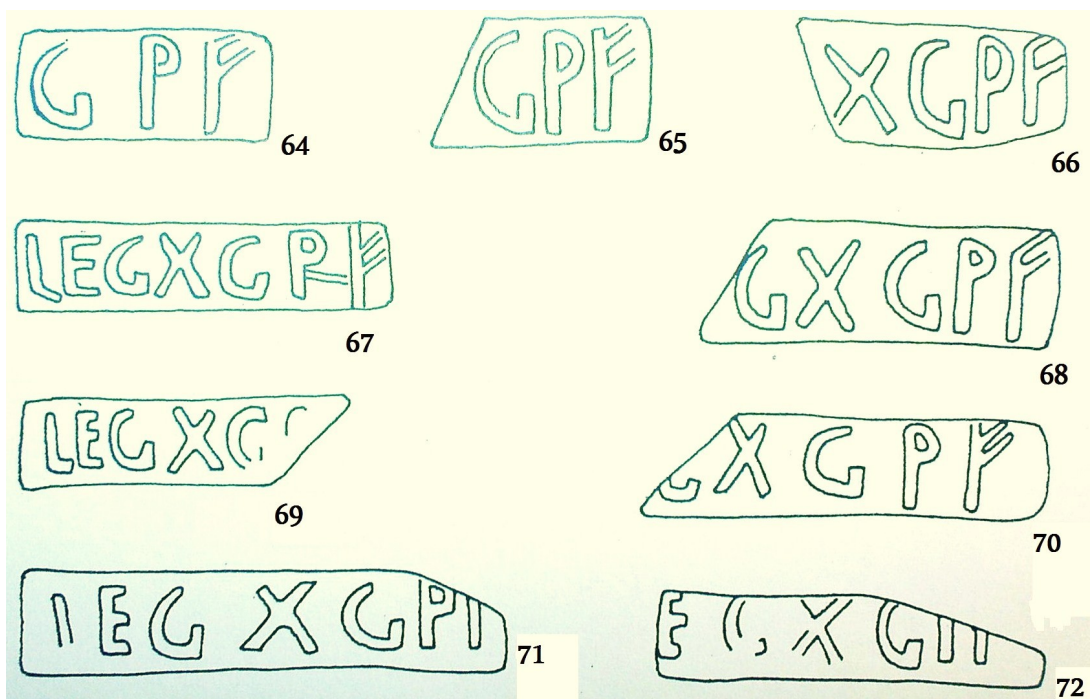
LEGXGP

52

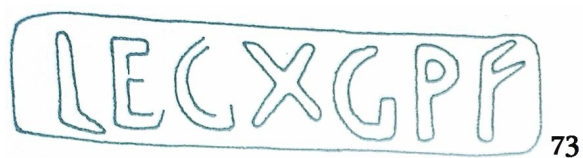
LEGXC

53

Kolky X. Legie, převzato ze Zborník SNM LXXXV, str. 49-67

Kolky X. Legie, převzato ze Zborník SNM LXXXV, str. 49-67

73

74

75

76

77

78

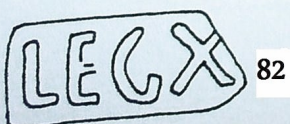
79

80

81

82

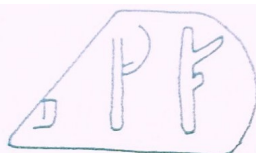
83

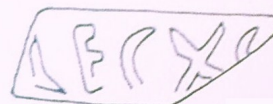
84

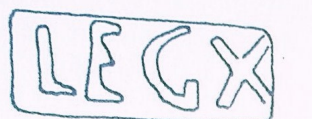
85

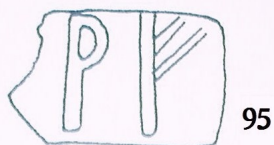
86

87

94

95

96

97

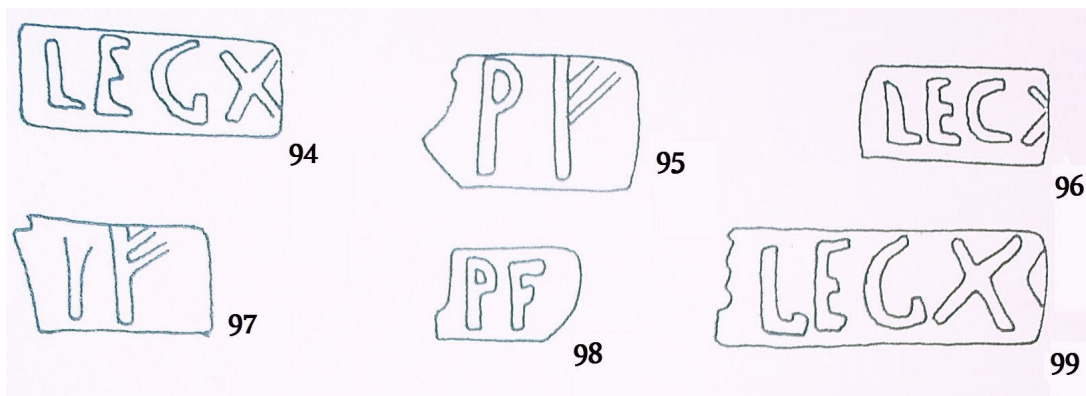

98

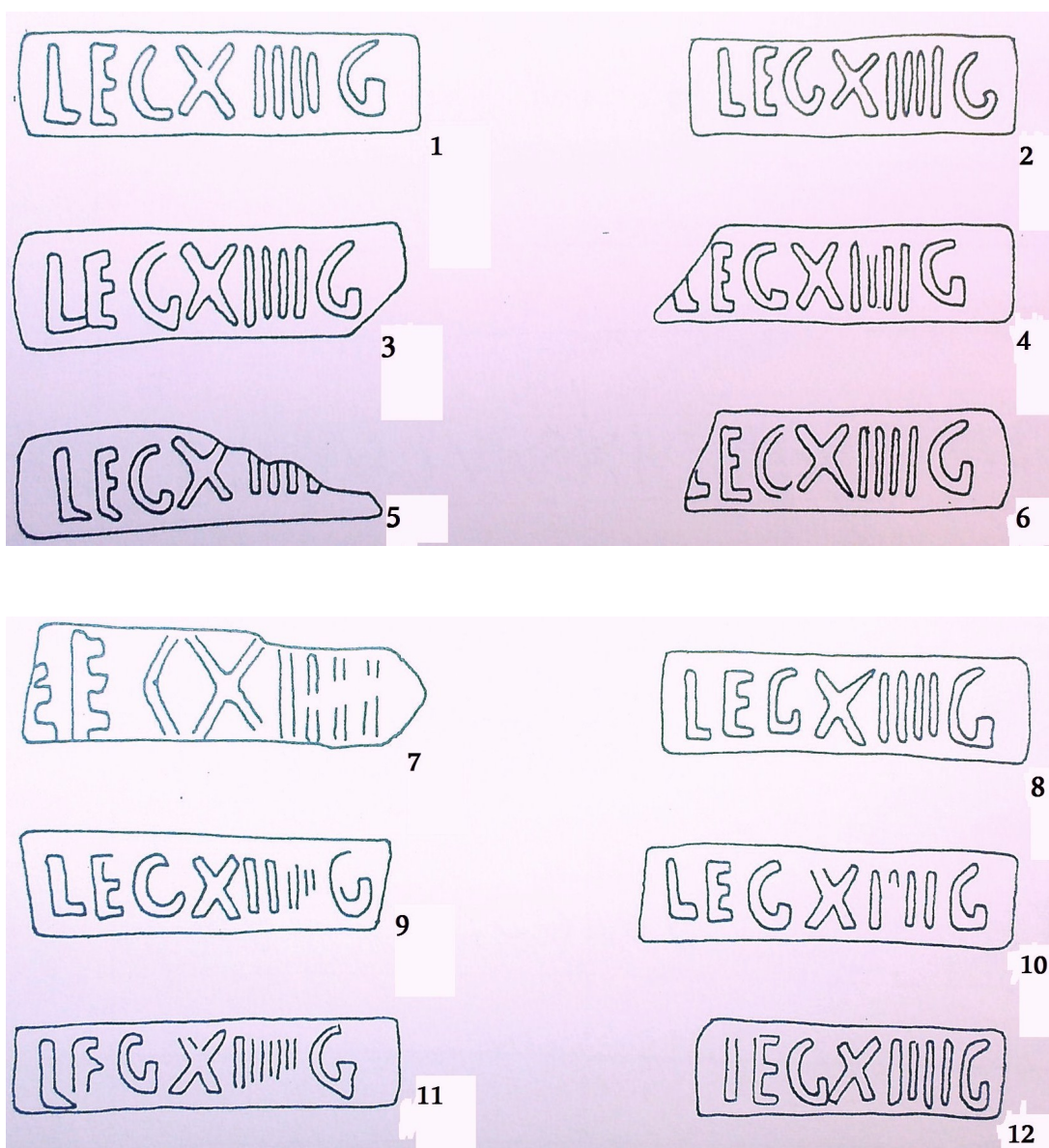

99

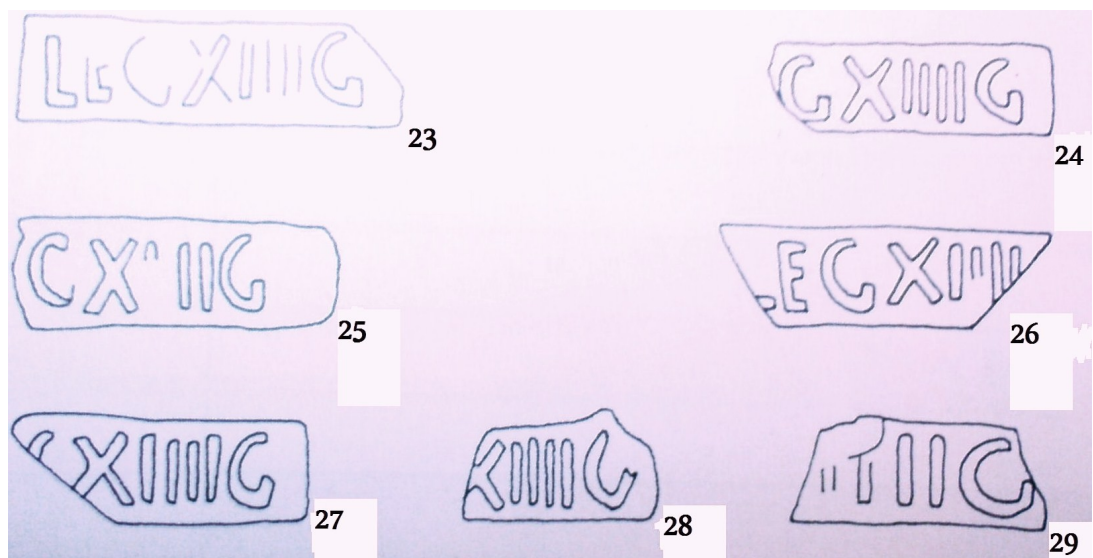
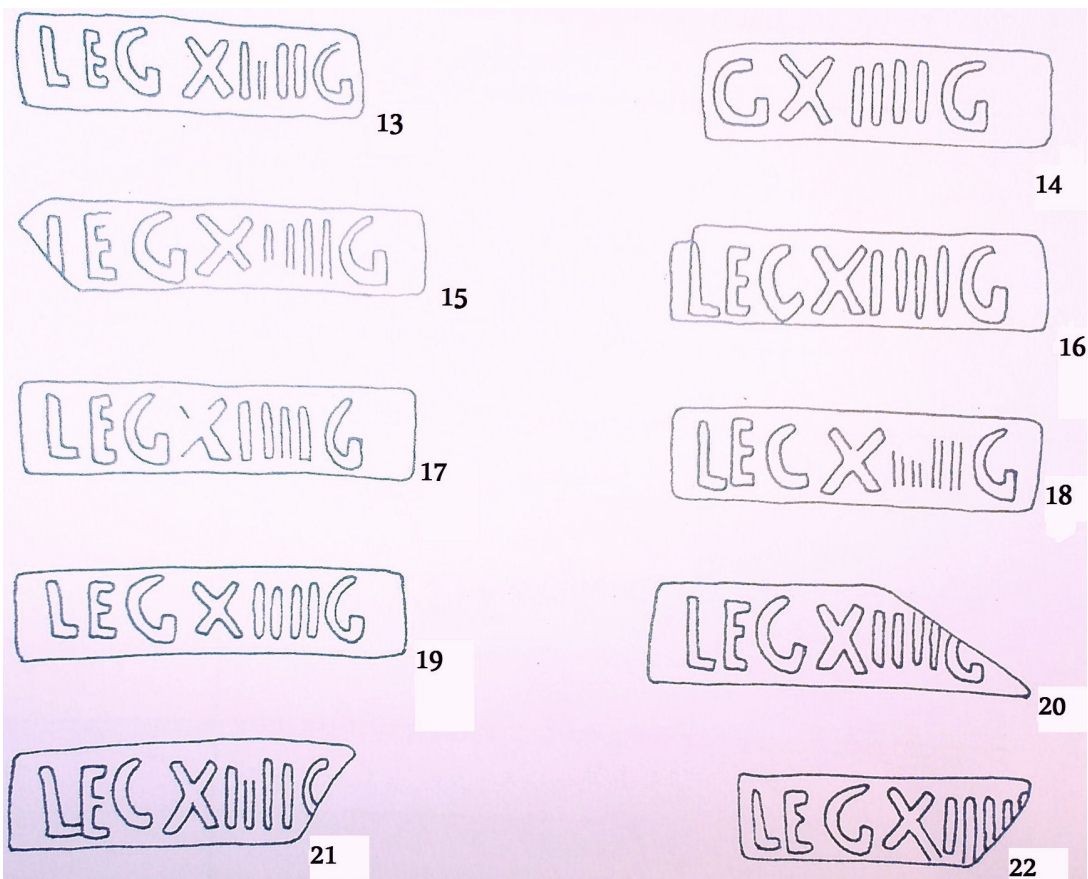
Kolky X. Legie, převzato ze Zborník SNM LXXXV, str. 49-67

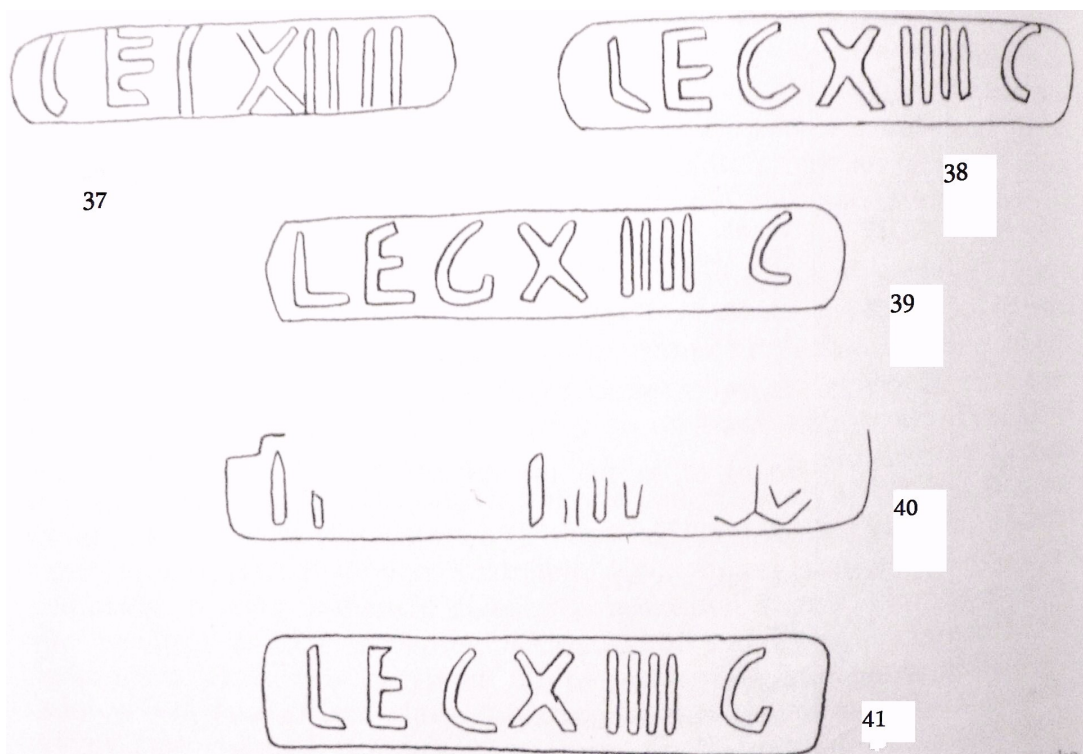
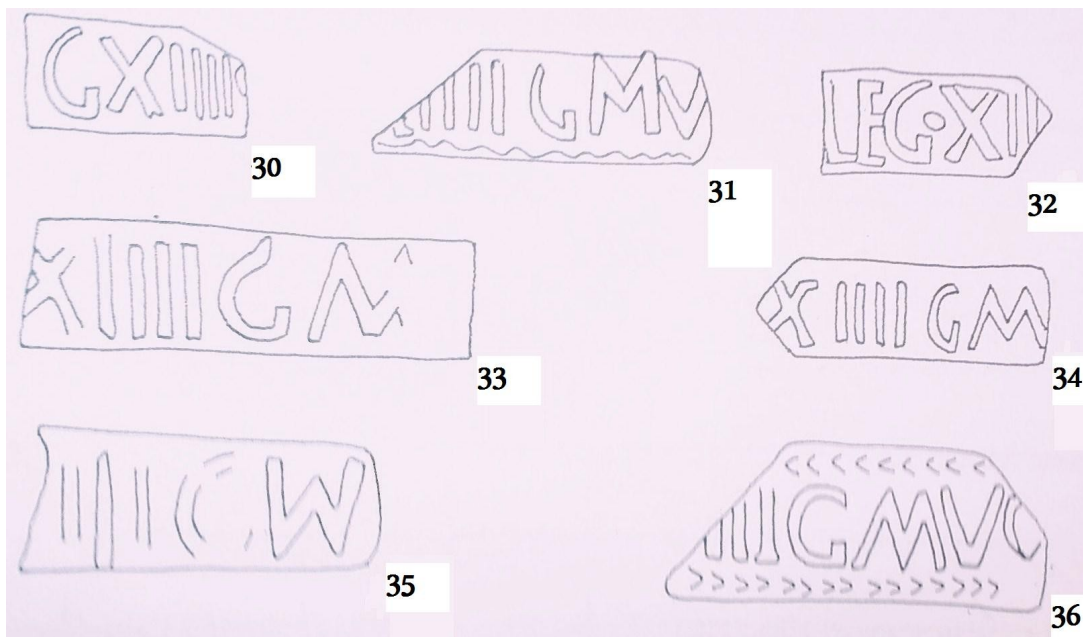
Kolky X. Legie, převzato ze Zborník SNM LXXXV, str. 49-67

Kolky XIV. Legie, převzato ze Zborník SNM LXXXV, str. 49-67

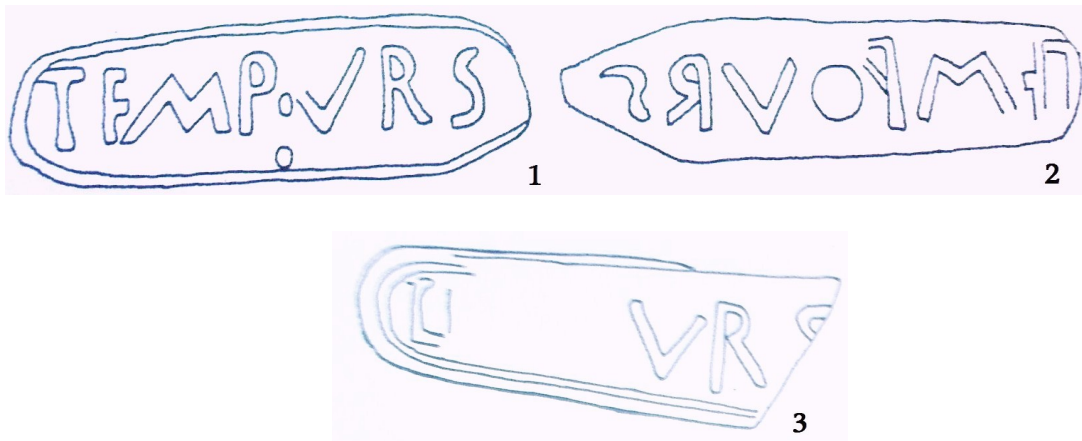
Kolky XIV. Legie, převzato ze Zborník SNM LXXXV, str. 49-67

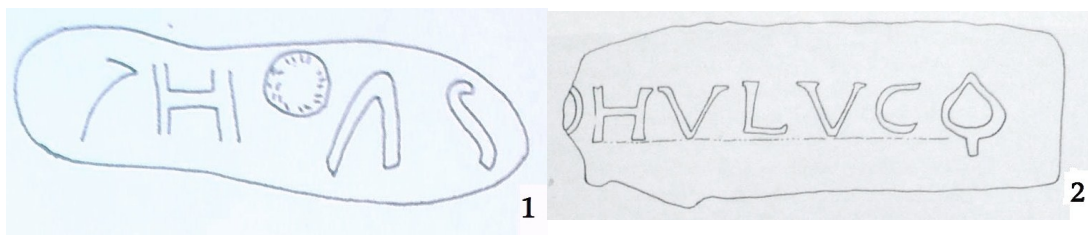
Kolky XIV. Legie, převzato ze Zborník SNM LXXXV, str. 49-67 a z Gerulata –
Rímské pohrebisko I, str. 92

Kolky XV. Legie, převzato ze Zborník SNM LXXXV, str. 49-67

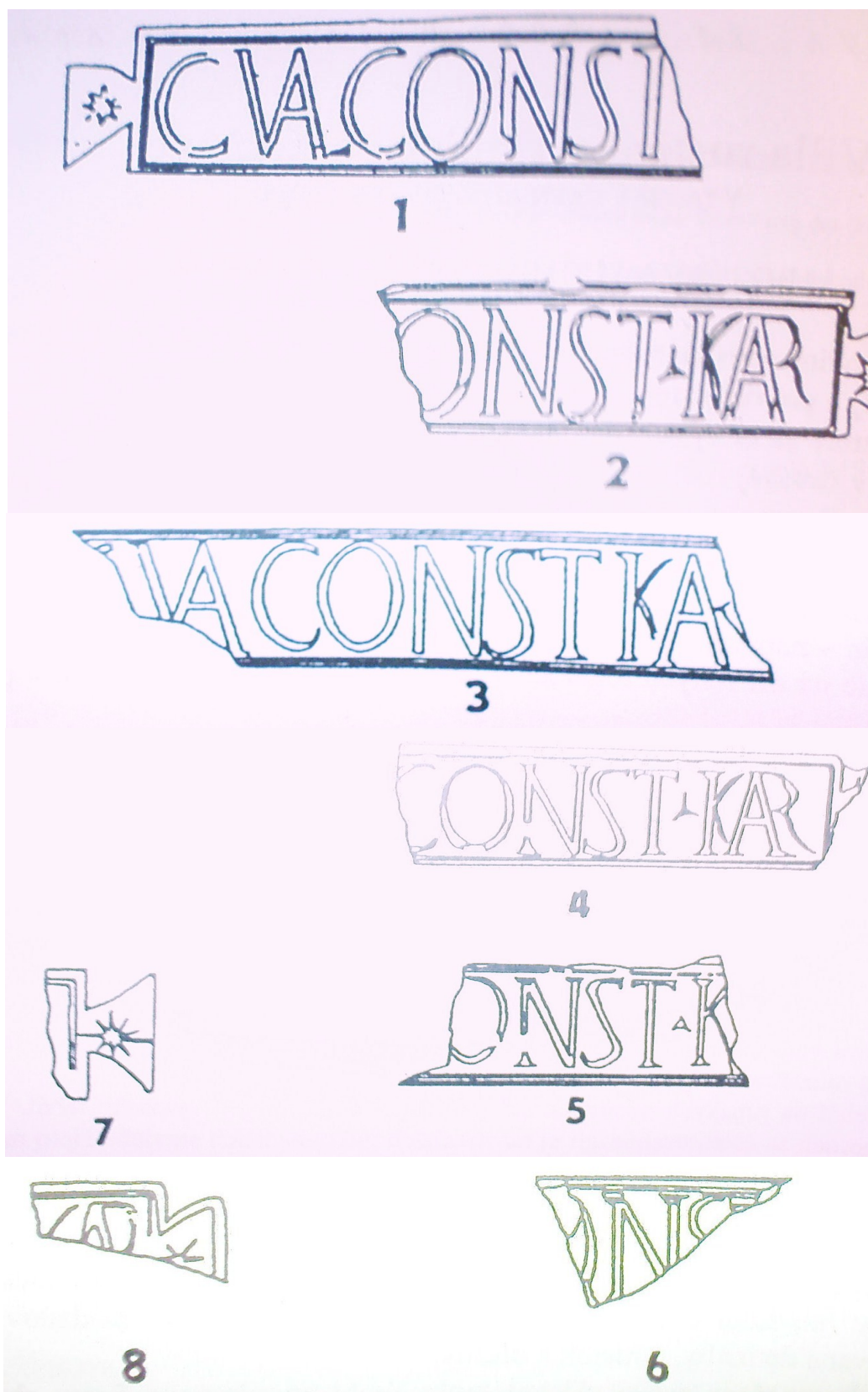
Kolky TEMP VRS, převzato ze Zborník SNM LXXXV, str. 49-67

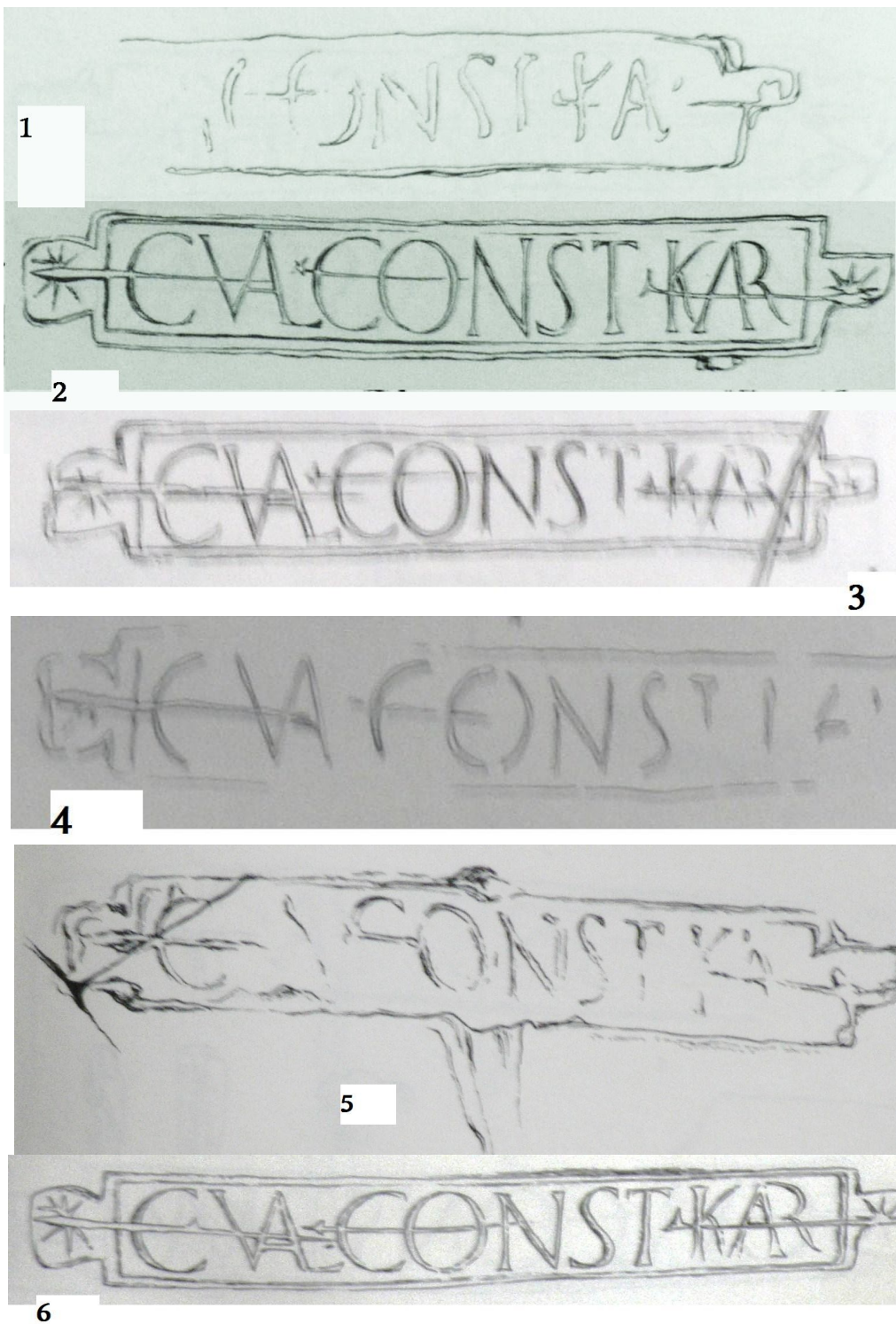
Kolky COHIAS a COHVLVC, převzato ze Zborník SNM LXXXV, str. 49-67 a Gerulata I, str. 37

Kolky FIRMAE a CIIVL, převzato ze Zborník SNM LXXXV, str. 49-67

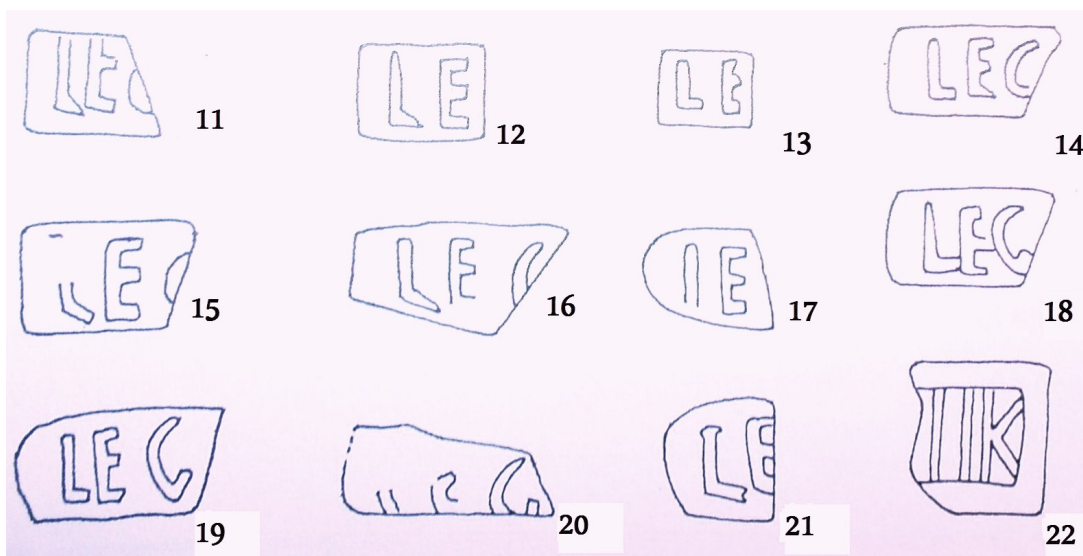
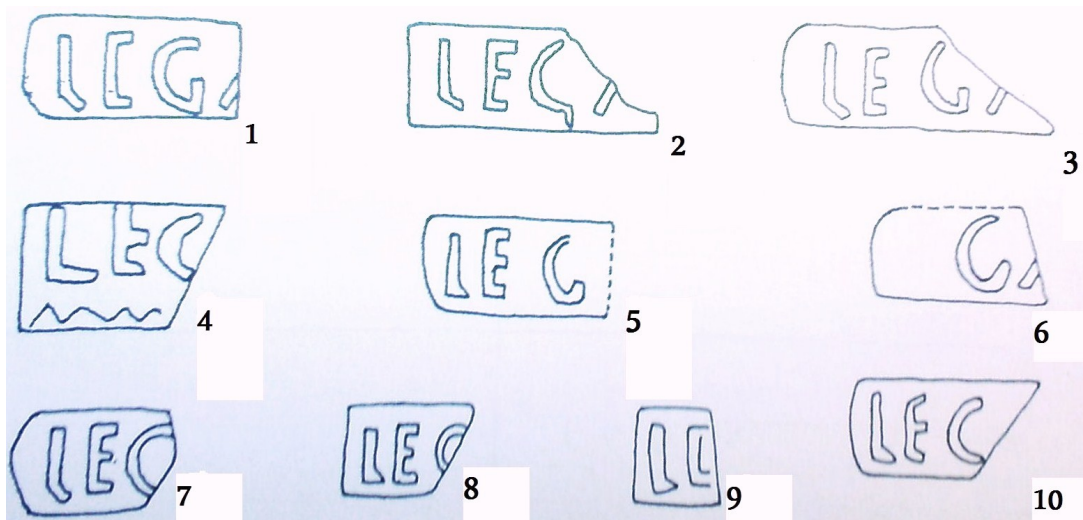

Kolky CVALCONSTKAR, převzato z Zborník MM Bratislava 1999, str. 6

Kolky CVALCONSTKAR, převzato z Gerulata – Římské pohřebisko II., str.

252-254

Neurčitelné kolky, převzato ze Zbírka SNM LXXXV, str. 49-67